

בס"ד

קונטרס

אורך האמה

הטפח ורוחב האצבע

מספר מסורת שיעורי תורה

48 ס"מ

בו יזכיה המחבר מסורת
חכמי ישראל מדור לדור
וכן מנהג ירושלים כשיטת
מורינו הגאון האדיר החסיד
המפורסם רבי אברהם
חיים נאה זצ"ל, במידת
האמה, הטפח והאצבע,
ויביא ראיות מהמציאות
וממדידות גדולי ישראל
לדורותיהם דאין להקטין
אורך האמה מ- 48 ס"מ.

תמונה של ספר תורה המיוחס לר"ן
אורכו 48 ס"מ. עיין אות ז עמוד 47

בהוצאת מכון
מסורת ירושלים ושיעוריה
תשע"ז

בס"ד

קונטרס

אורך האמה

הטפח ורוחב האצבע

מספר מסורת שיעורי תורה

בו יוכיח המחבר מסורת ישראל מדור לדור
וכן מנהג ירושלים כשיטת מורינו
הגאון האדיר החסיד המפורסם
רבי אברהם חיים נאה זצ"ל
במידת האמה, הטפח והאצבע
ויביא ראיות מהמציאות
וממדידות גדולי ישראל לדורותיהם
דאין להקטין אורך האמה מ- 48 ס"מ.

מאת

מנחם מנדל נאה

בעריכת

אברהם חיים נאה

בלאמו"ר הגה"ח מו"ה משה צבי זצ"ל בן מורינו הגאון
האדיר החסיד המפורסם רבי אברהם חיים נאה זצ"ל

בהוצאת מכון
מסורת ירושלים ושיעוריה
תשע"ז

© כל הזכויות שמורות
למכון מסורת ירושלים ושיעוריה

אברהם חיים נאה השילוח 33
חיפה

מנחם נאה

19 HOLMFIELD AVE
NW4 2LP LONDON

כתובת מייל:

nae45441@okmail.co.il

חרב עזריאל אויערבאך

בית וגן, ירושלים ת"ז

Schizotheca

בס"ד דיכ: life רב .

[illegible]

Prof. K. L. L.

Dayan J. Padwa

150 Holmleigh Road

London N16 5PY

Tel/Fax: 020 8800 3663

יוסף פדווא

רב דביהמ"ד "חשב האפור"

וחבר ביד"ץ דהתאקה"ח

לונדון יצ"ו

ק"ה ד פאן העצ"י

אברו הרה"ק ר' מנחם מנחם נאה שליט"א
שלום רב

הנני בקושר דרך קצרה אקווא ה"ה הגאון האדוק
המפוסס ל' אדרתא חיים נאה שליט"א ומדבר
הקדוים שליטה ומכאן שליטות והמפוסס
להשכירו הפאלינג והאמפונים ומכאן קמפוס
מכאן המפוסס והמפוסס למחיה בנתינת
ובה שמעו מאמור הגאון שליט"א נאה שליט"א
הכריז אלא שליטות הוא אמר

ואני מסמך קדוש לזכר אהרן
מרה אהרן מרה מרה מרה מרה
ווסף פדווא

הסכמת הגאון הגדול רבי ישראל אהרן קפשיץ שליט"א

מראשי ישיבת תורה אור ירושלים

בס"ד יום חמישי י"א תשרי תשע"ו

ידוע ומפורסם בעולם המחלוקת בין שיטת הגאון האדיר רבי אברהם חיים נאה מנהג ירושלים, לבין שיטת החזו"א המבוססת על שיטת הצ"ח בפסחים, וראיתי שעתה תלמידי היקר הרב הגאון מנחם נאה שליט"א, עומד להוציא קונטרס הנקרא "אורך האמה" ובו הוא מברר בשפה ברורה ובראיות חדשות, את מנהג ירושלים לחשוב את אורך האמה 48 ס"מ. ולדעתי אין מקום להחמיר לחשוב את אורך האמה לפחות משיעור זה, שכן נהגו גדולי עולם בירושלים, וכן אין להפריש חלה בברכה בפחות מ-1.666 ק"ג, כנהוג בירושלים מקדמת דנא להפריש חלה משבע אוקיות, ושיעור רביעית 86 גרם.

יהא רעוא מן שמיא שחפץ ה' בידו יצליח ויפוצו מעינותיו חוצה

ויזכה להעמיד ההלכה הברורה ומנהג ירושלים על תילה

הכותב והחותם לכבוד התורה

ישראל אהרן קפשיץ שליט"א

הרב נפתלי נוסבוים

אב"ד בביד"צ שע"י ישיבת אהבת שלום
וראש ישיבת חיי-משה
ירושלים

בס"ד, טבת ע"ז

הנני בזה בשבח המגיע לכתפים אודות הקונטרס אורך האמה
מספר מסורת שיעורי תורה, הבא לחזק את ספר שיעורי תורה
של הגה"צ רבי אברהם חיים נאה זצוק"ל והקונטרס הנ"ל
חובר ע"י נכדיו שיחיו ה"ה הרב אברהם חיים שליט"א ואחיו
הרב מנחם מנדל שליט"א והקונטרס מרחיב ומוכיח את
שיטתו של סבם הגה"צ זצוק"ל בהוכחות חזקות ונכונות.
וגם ראיתי דברי בני מרן האדמו"ר הפני מנחם זיע"א אשר בניו
הרה"ג שליט"א חיזקו דברי הגה"צ רא"ח נאה זצוק"ל.
האמנם שלא באתי כלל להכריע בנדון הנ"ל ולא עיינתי
בסוגיא זו כראוי, אך למען תחזקנה ידי הרבנים האחים
שליט"א בבירור שיטת סבם הגה"צ זצוק"ל כתבתי את הנ"ל.
ויה"ר שיזכו לברך על המוגמר ולהוציא הקונטרסים וספרי
סבם זצוק"ל לאורה, וחפץ ה' בידם יצלח להגדיל תורה
ולהאדירה כשאיפתם הטהורה אכ"י"ר.

ויאציהו
לכ"ה
המחנה
ז"כ
המחנה
לעיון
המחנה

יעקב מאיר שטרן

דום"צ כבי"ד דערן הגר"ש ואזנר זצ"ל
דיין ומורה צדק דקהילת וויזניץ
מח"ס משנת הסופר ואמרי יעקב
רב אב"ד קהילות יעקב - בני ברק

ה' כסלו תשצ"א

הנה ידוע ומפורסם לדיוק שיצא לידי תורה הוא מנבוע גבוה מאד וזמן
הרבה ונתקן לו גאון העולם הנובמים צד סמוך לפוריות צני
הגדה מרן התבאר בצ"ו והאון האסא רא"ה נאה בצ"ו. ודעתי
ס' תפ"ו הקוא פקססו ד"ר אפרים הכהן פלמלה י"ל אהלן בין
פדר לחולדו מן הגדה וקין פדר לחולדו מדרשט ב"ן מרן
בלה"ל, ופ"צ ב"ב הדוה"ל ס' רצ"א ס"ט ד"ה ריזיג.
וכגה המצור הרע"ה מנחם מנחם נאה טיטל נכדו של המראה
וצומד אהלצוא ונעלם נכדו המלך המלך אלמ ומוסר גולוים
חפלים מפרו בסניס קדמונים המוסכים אור על למצגא צווייט
דא ואפרון נאסוה אל עקבות צו"ב קודש המוסר יבוא
ואפלוס אהלצוא דסמא רחבה זו להשיג אקדמו המדע ומצול
המפעל, ומפ' נא דרבה אהלצוא תורה ודאדורה מלך
שמתה האר וקרחתה הדעה

וצ"ב בזה מנפס ארתמו ד'

יצא מאור שטרן

בכ"ק אדמו"ר הגה"ק רבי שלום זצוק"ל

רחוב ארזי הבירה 45/9

02-5823727.42

יְרוּשָׁלַיִם - יִשְׂרָאֵל

[illegible]

১৯৮৬ সালে
 সত্যজিৎ রায় ফিল্ম ফেয়ার

אהרן ישעי' בלוי

רחוב גבעת שאול 30 ירושלים

ר"מ ישיבת ברכת ארי ירושלים

י"ד בתשרי תשע"ו

בס"ד מוצאי שבת קודש לסדר "שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך"

בא לפני הרה"ג רבי מנחם נאה מלונדון, ובידו תכריך כתבים על נושא השיעורים
הנהוגים בירושלים מקדמת דנא, אשר יסודם בהררי קודש.

וראיתי את הסכמת הצדיק הירושלמי הרב הגאון ישראל אהרן קופשיץ שליט"א,
וגם אני מצטרף לדבריו.

וזוכרני שבבית הורי ז"ל, נהגו בשיעורים של הגאון המיוחד רבי חיים נאה זצ"ל,
אשר זכיתי להכיר אותו מקרוב, ולקבל מושגים בגאונות וגדלות בתורה, בשליחות
מאבי מורי ז"ל, אליו בנוגע להלכות כשרות.

באתי על החתום

בברכה שיזכה להגדיל תורה ולהאדירה

אהרן ישעי' בלוי

אשר ישעי' בלוי
ר"מ ישיבת ברכת ארי ירושלים

Rabbi Y. Y. Schlesinger

140 Kyverdale Road
London N16 6PU
Tel: 020 8806 1533

ישעי' יחיאל שלזינגער

רב דק"ק שערי תפילה
וראה"כ רבנו חיים עוזר
לונדון יצ"ו

בס"ד אלול תשע"ה

כבוד ידי"נ הרה"ג שלשלת היוחסין רבי מנחם נאה שליט"א

ראש הכולל ומרביץ תורה בעירנו כאן לונדון יצ"ו

אחרי מבוא הברכה בהוקרה

שיעורי התורה ומידות' הם מיסודות התורה אשר הרבה חלקי התורה תלויים בהם, ובכללן שיעורי מקוואות, כזית, רביעית, ארבע מינים, חיוב הפרשת חלה, עירובין, סוכה וכו' וכו', ועומקי סודת' הם מהדברים הקשים ואין לנו אלא מה שקיבלנו במסורת דוד דור בעניינים אלו.

בדורינו אנו נתקבלו בקרב ישראל שני השיטות הידועים האחד שיטת מרן החזו"א, והשני שיטת הגאון הירושלמי הגר"ח נאה, אשר מקורם של השיטות יסודתם בהררי קודש מגאוני הדורות זיע"א, ובתקופתינו בכל מקום שנדפסו שיעורי התורה ומידות', נדפסו זה בצד זה השיעורים לפי הכרעת הגאון הירושלמי רבי חיים נאה, והשיעורים לפי הכרעת מרן החזו"א, ונתפשטה בבית ישראל זה בכה וזה בכה, והמחמירים חוששים לחומרא בשני השיטות, ומעולם לא נשמע להקל בפחות מהשיעורים הנ"ל.

אמנם לאחרונה נדהמנו לראות איך שכמה מחברי ספרים אשר בהמצאות חדשות אשר דימו לעצמם יצאו להקטין את השיעורים, והתוצאות מי ישרנו שמביאות לידי קולות בשיעורי התורה והמצוות ואין לשער ואין לתאר גודל הקלקול בזה ה' ישמרנו.

ועל כן באתי בזה לחזק את ידי ידידי הרה"ג מנחם נאה שליט"א ראש הכולל ומרביץ תורה דפה, נכד הגאון הירושלמי המפורסם רבי חיים נאה זצוק"ל, אשר ידיו רב לו בעניינים אלו, ובכח תורתו ומתוך גיעה נפלאה בעמלה של תורה בא לחזק המסורה מדור לדור, שלא יפרצו בגדרם של ראשונים נ"ע.

והנני בזה לחזקו בברכת התורה שחפץ ד' בידו יצליח להגדיל תורה ולהאדירה, ונזכה להרמת קרן התורה והמצוה.

באעה"ח בחודש הרחמים והסליחות

בידידות רב ובברכת כוח"ט וכט"ס

ישעי' יחיאל שלזינגער

Rabbi Z Rabi
66 Bridge Lane
London NW11 0EJ
Tel 458 6666

הרב צבי רבי
ראש הישיבה
ישיבת עין חיים לונדון יצ"ו
בס"ד

למעלת כת"ר הרה"ג הנעלה

מוהר"ר מנחם מנדל נאה שליט"א

כת"ר עומד להוציא ספר חשוב על מידות ומשקלות, ושיעורי התורה, בשם 'מסורת שיעורי תורה'.

אני מכיר היטב את המחבר רבות בשנים שהוא תלמיד חכם גדול עם הבנה ישרה וקולע אל המטרה, ועמל הרבה על עניני השיעורים והביא הרבה ראיות חדשות ונפלאות לשיעורים שנהגו בכלל ישראל, המבררות היטב את נושא השיעורים.

ואני מסכים לדעתו שאין שום מקום לשנות מהשיעורים שהתקבלו בעם ישראל על ידי הגדולים בדור הקודם.

ברכתי לכת"ר שיזכה להמשיך את עבודתו עבודת הקודש ולחבר את חיבורים לזכות את הרבים בהלכות חשובות אלו ויפוצו מעינותיך חוצה.

באתי על החתום לכבוד

התורה ולומדיה

צבי רבי
37 ק"ה

דבר מכון מסורת ירושלים ושיעוריה

מפורסם בעולם הסערה שחולל ה'נודע ביהודה' לפני כ-230 שנה {בשנת תקמ"ג} כאשר מדד כלי להפרשת חלה במדת האצבע ומצא שהביצים נתקטנו על חציים, -דלא כפי שהיה מקובל עד ימיו שהשיעורים לא השתנו-. וכתוצאה מכך הורה להכפיל את השיעורים של כזית, כביצה והפרשת חלה, לחומרא. חומרא זו התקבלה אצל חלק מהפוסקים באשכנז, וחלק גדול של הפוסקים באשכנז לא התחשבו בחומרא זו ונהגו כמנהג אבותיהם מקדמת דנא, וכן הפוסקים הספרדים סברו שעולם כמנהגו נוהג ולא התחולל שינוי בבריא, והשיעורים הם כמו שקבלנו מימות משה רבינו ועד ימינו דור אחר דור.

לפני כ-75 שנה הוציא את ספר 'שיעורי תורה' מוריני הגאון האדיר החסיד המפורסם רבי אברהם חיים נאה לאחר שחקר לעומק במשך שנים את מקורות המסורת שהיתה נהוגה בירושלים, וביסס את עניני השיעורים מש"ס ופוסקים שאותם קיבץ לפונדק אחד בספרו 'שיעורי תורה', בו קבע שמנהג העולם המובא במשנה ברורה ומנהג ירושלים בשיעורים חד הם, ותואמים את שיטת הרמב"ם והגאונים, כנגד השיעור שחידש ה'נודע ביהודה' בספרו צ"ח על מסכת פסחים, שגם אותו חקר לעומק. מרן החזון איש החזיק כשיטת ה'נודע ביהודה'. וכתוצאה מכך נתקבלו בעם ישראל שתי שיטות: האחת מפורסמת בשם שיעור מוריני הגאון רבי חיים נאה, השניה שיטת מרן החזון איש שמבוססת על שיטת הצ"ח.

ראוי לציין כי שני עמודי עולם אלו איש על מחנה ואיש על דגלו לא נחלקו על עצם השיעור שהורה מוריני הגאון רבי חיים נאה, אלא מחלוקתם היא האם לקבל את שיטת הצ"ח, שהחזו"א קיבל מאביו שצריך לנהוג כשיטתו, אבל במקום ששיעורי הצ"ח לקולא, כגון לשיעור ד אמות ברשות הרבים כולי עלמא מודים שיש לנהוג כשיעור הגאון רבי חיים נאה. וראה לקמן בקונטרס אות ו שהבאנו את הנהגות החזו"א בפועל שנהג לחומרא בחישוב אורן האמה 48 ס"מ.

חומרא בשיעור מקוה, כתב מוריני הגאון רבי חיים נאה זצ"ל בספר 'שיעורי תורה' [סימן ג' אות כ"ט], שיעור מקוה בצמצום 49 סנטימטר על 49 סנטימטר ברום 147 סנטימטר. אבל כבר נהגו בכל המקומות לעשות מקוה יותר גדולה מהשיעור המצומצם כפלים וכפלי כפלים כדברי התשב"ץ, וכן נהגו לחשוב האמה דמקוה כל אגודל 1 צאלל

שהוא ערך 26 מילימטר כשיטת החתם סופר. ומה שנהגו בכל המקומות להחמיר הוא מכני הספק כי לא היה מפורסם שיעור הגאונים והרמב"ם ודבר שנהגו אין לבטלו. ראה לקמן אות י"ב דיון על המקוה בפירנצה שהיה בשיעור מצומצם, וראה עוד לקמן הערה 98 שרבי מנחם עזריה מאיר קאסטילנובו בנה מקואות ברחבי איטליה לפי רוחב אגודל 2 ס"מ. סיפר לי הראשון לציון הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א שמדד מקוה שנמצא בעיר דוד ושיעורו כשיעור מורינו הגאון רבי חיים נאה זצ"ל.

אמנם בשלשים שנה האחרונות התפרסמו כמה ספרים בעניני שיעורים, 'מדות ומשקלות של תורה', 'מדות ושיעורי תורה', 'לב ים', 'הידורי המידות', 'קרית אריאל' ועוד, ותוכן דברי 'המחדשים' הוא שהשיעורים של הרמב"ם הם יותר קטנים מהמסורת שנקט מורינו הגאון רבי חיים נאה זצ"ל וזאת עקב טענתם [הלא מדויקת] שלא נמצאו דרהמים במוזיאונים כפי המסורת מדור לדור. אמנם עניני השיעורים - נושא חמור עד מאד - החזו"א מגדירו "דברים העומדים ברומו של עולם", ועוד כתב שנושא השיעורים דורש עיון שכלי עמוק, ומורינו הגאון רבי חיים נאה מגדיר את מקצוע השיעורים: "אבל פשוט שהשיעורים לא נמסרו לדעתו של רואה סתם בני אדם, אלא לגדולי הדור שדעתם ידיעה וראייתם ראייה". והם מהדברים הנוגעים למעשה דבר יום ביומו, יש מהם מדאורייתא ויש מדרבנן, לדוגמא אם יתנו לפדיון הבן פחות משווי חמש סלעים,¹ אין הבן פדוי, וישנם עוד דוגמאות רבות שהשיעורים נוגעים להלכה דבר יום ביומו.

לכן באנו לברר מקחו של צדיק מורינו הגאון רבי חיים נאה, האם יש ממש בדברי אותם 'המחדשים' מכח דברי הפוסקים והמציאות, או שכל דבריהם הם השערות בעלמא ודברים שאינם מדויקים כל צרכם.

בשנה האחרונה זכינו לפרסם מספר קונטרסים בהם הוכחנו בראיות ברורות שהשיעורים הם כפי שנהגו בירושלים הנקראים מנהג העולם, הקונטרסים התקבלו בחיבה יתרה אצל גדולי ישראל ובקרב תלמידי חכמים, ומספר רבני קהילות הורו לבני קהילתם שהמנהג הוא כשיטת מורינו הגאון רבי חיים נאה, וכן פסק לאחרונה הגאון רבי ראובן אלבז שליט"א ראש ישיבת אור החיים בירושלים.

בתגובה לקונטרס 'מסורת משקל הדרהם', כתב לנו הרי"ג וייס מחבר ספר 'מדות

1 96 גרם כסף, וכן הורה גם החזו"א.

ומשקלות של תורה' תשובה שבה הוא "מודה במקצת" לדברינו, כי באמת משקל הדרהם השווה 3.2 גרם היה כך מזמן מרן ה'בית יוסף', ולא השתנה עד ימינו. אמנם בקונטרס 'תשובת המשקל למשקל הדרהם' הוכחנו שמטבעות ה'אספר' שהביא ה'בית יוסף' שמשקלם רבע דרהם, היו כבר משנת 1400, כ-170 שנה לפני זמן ה'בית יוסף'. וכמו כן הבאנו ראיה ברורה מכלי ה'מוד' שכתב נכד הרמב"ם רבי דוד הנגיד שהוא כלי המכיל קמח כשיעור הפרשת חלה 43.2 ביצים השווים למשקל 520 דרהם כפי שכתב הרמב"ם. וכלי זה מכיל 2.5 ליטר מים, ובקמח יבש המשקל הוא פחות שליש ממשקל המים, יוצא מידת הקמח שווה 1.666 ק"ג, וזו ראיה ברורה שמשקל הדרהם 3.2 גרם היה בזמן הרמב"ם, והשיעורים לא השתנו מזמנו ועד ימינו, מלבד זאת הבאנו עוד עשרות ראיות חדשות מהפוסקים ומהמציאות שעולם כמנהגו נוהג, וכבר כתב ה'חתם סופר' על שיעור מנהג העולם, "אם לא נביאים הם בני נביאים הם".

בשלהי שנת תשע"ד זכינו להוציא מתורת מורינו הגאון רבי חיים נאה את הספר 'קצות השלחן' הערות למעשה, שהתקבל בשמחה אצל גאוני הדור, ותלמידי חכמים. המכון מתכונן בעזה"ת להוציא בשנה זו את ספרי מורינו הגאון האדיר החסיד המפורסם רבי אברהם חיים נאה זצ"ל 'שיעורי תורה' ו'שיעור מקוה' בהוצאה חדשה ומהודרת עם מפתחות מפורטות. כמו כן עומדים לצאת קונטרסים נוספים המבססים את שיטת שיעורי מורינו הגאון האדיר החסיד רבי אברהם חיים נאה זצ"ל כנגד 'המחדשים' המקטינים את שיעור אורך האמה, ושיעור הפרשת חלה, שיעור הכזית, ושיעור פדיון הבן שנהגו בכל תפוצות ישראל מקדמת דנא. א. קונטרס 'משקל הדינר'. ב. קונטרס 'שיעור כזית'. ג. קונטרס 'שיעור פדיון הבן'.

כמו כן המכון מבקש מכל מי שיש תחת ידו או שיודע על תשובות או כתבים של מורינו הגאון החסיד רבי אברהם חיים נאה שיצור קשר עם המכון על מנת שנוכל לפרסם את תורתו.

אברהם חיים נאה העורך

שלמי תודה

אודה את ה' בכל לבב החונן לאדם דעת, אשר האיר את עיני וזיכני לברר מקחם של גאוני הדורות בעניני השיעורים ושיטתם שהוא מנהג העולם בשיעורים מסורת העוברת מדור לדור, ולהעמיד האמת על תילה.

גם לא אכלא שפתי מתת תודה לבן דודי איש רב פעלים שמוסר עצמו עבור כלל ישראל רבות בשנים ופועל גדולות ונצורות להפצת התורה בקרב יהדות רוסיה הרב שמעון גרילוס שליט"א ורעיתו תחי' על עזרתם הרבה ועצותיהם המחכימות.

אפריון נמטיה להרה"ג רבי שמואל קלופט שליט"א שהאיר עיני בתורתם של קדמונים: ספר 'תורת חסדים' ו'מדרש דוד' לרבי דוד הנגיד נכד הרמב"ם.

כמו כן אביע תודה לאברך החשוב הרב אפרים פריאמפולסקי שליט"א על ההגהות שעשה על הקונטרס, וכמו כן הביא לי את תוצאות המדידות בהן השתתף, אשר מתוכן עולה רוחב האגודל 2 ס"מ.

התהילה והתפארת לידידנו החשוב הר"ר יוחאי אבוקסיס הי"ו מפרסום קולע על עיצוב הקונטרסים בטוב טעם ודעת.

תודתי נתונה למר מיכאל שדה על עזרתו בעריכה הטכנית של הקונטרס.

שלום רב לאוהבי תורתך

ברכות מאליפות לכל ידידי הרבים שקבלו על עצמם להיות שותפים לרב האי גאון מורינו הגאון החסיד רבי אברהם חיים נאה זצ"ל מייסד מקצוע השיעורים ותרמו מהונם למען הפצת הקונטרס המחזק את שיטתו, כל אחד בשמו הטוב יבורך, זכות הגאון רבי אברהם חיים נאה זצ"ל וזכות הפצת מסורת שיעורי התורה מדור לדור תעמוד להם ולזרעם, ויזכו לשפע ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם.

אחרון חביב, לאחי היקר והחשוב ידיד נפשי פה מפיק מרגליות הרה"ג אברהם חיים שליט"א העומד בראש מכון מסורת ירושלים ושיעוריה; וידיו רב לו בהפצת תורתו של הגאון רבי אברהם חיים נאה ולברר מקחו של צדיק, ובפרט בחיבור זה שפלפל עמי בכל עניני הקונטרס וליבון הדברים, ועל ההשקעה הרבה שלא חסך שום מאמץ וטורח בכדי שהקונטרס יעלה על שלחן מלכים.

זכות גאוני ישראל שעמלנו לברר מקחם בקונטרס זה תעמוד לכל העוזרים

והמסייעים במלאכת הקודש ולזרעם להתברך בכל מילי דמיטב, והצלחה בגשמיות וברוחניות, ויזכו לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות.

מנחם נאה

מסורת שיעורי האמה הטפח והאצבע

קונטרס זה הוא המשך והשלמה לקונטרס 'מסורת משקל הדרהם'² ובו נוכיח שעיקר השיעורים הם **כמנהג ירושלים** המוגדר במשנה ברורה "**מנהג העולם**";³ כפי שהוכיח מוריננו הגאון רבי אברהם חיים נאה זצ"ל⁴ את מסורת השיעורים על פי ראיות ברורות מגאוני קמאי, ועל פי מסורת זו שנמסרה מדור לדור, קבע לשיעורים מסמרות:

- שיעור רביעית - 86 גרם השווה בגימטריא 'כוס'. [כ- 3.04 'אונס']⁵.
- אורך האמה - 48 ס"מ. [18.9 אינטש].
- שיעור הפרשת חלה לפי הרמב"ם - 1.666 ק"ג.⁶ [3 פונט, ו- 10.77 'אונס'].
- שיעור פדיון הבן הוא 96 גרם.⁷ [כ- 3.39 אונס].

ראינו גדולי ישראל בדור האחרון: בעל ה'מנחת יצחק' הגאון רבי יצחק וייס זצ"ל,⁸ הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל,⁹ והגאון רבי יוסף אלישיב זצ"ל,¹⁰ נהגו בביתם כפי שפסק הגאון רבי חיים נאה זצ"ל, והפרישו חלה בברכה משבע אוקיות ירושלמיות.¹¹ ועוד מצינו גדולי הדור שנהגו כשיטה זו אלא שהחמירו מעט, הרב מטשעבין הגאון רבי דוב בעריש ווידענפלד זצ"ל, בעל 'חשב האפוד' הגאון רבי חנוך פדווא זצ"ל.¹² ובעל

-
- 2 יצא לאור בחדש אלול תשע"ה.
 - 3 סימן רע"א ביאור הלכה ד"ה "של רביעית".
 - 4 בספריו - 'שיעורי תורה' שיעור מקוה' ו'שיעורי ציון'.
 - 5 מדות אמריקה, כל 'אונס' משקלו 28.35 גרם.
 - 6 משקל זה שווה ל-520 דרהם שהם שיעור חלה כפי שכתב הרמב"ם בהלכות בכורים פרק ו הלכה ט"ו.
 - 7 ויש מחמירין לתת 101 גרם [כ- 3.56 'אונס', מידות אמריקה], עיין בספר 'שיעורי תורה' עמוד ר"צ.
 - 8 כך פסק ברבים בדרשת שבת הגדול בשנת תשמ"ה, וכן נכתב במדריך הכשרות של הבד"ץ בשמו, ששיעור הפרשת חלה כמנהג ירושלים הוא 1680 גרם, שהם 7 אוקיות, וכל אוקיא ירושלמית משקלה 240 גרם, $240 \times 7 = 1680$, וכן הביא הדברים בספר 'בירור הלכה' יור"ד סימן שכ"ד.
 - 9 שמעתי כן מהגאון רבי זלמן נחמיה גולדברג שליט"א, וכך הוא נוהג בביתו על פי הוראתו.
 - 10 כן אמר לי הגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א.
 - 11 בספר 'שיעורי תורה' עמוד קס"ח כתב "מנהג ארץ הקודש מזמן הרמב"ם לחשוב שיעור חלה שבע אוקיות ירושלמיות שהם 525 דרהם והוסיפו 5 דרהם על חשבון הרמב"ם להשוות החשבון באוקיות".
 - 12 כן כתב בנו הגאון רבי אפרים פדווא שליט"א, בהסכמה לקונטרס 'מסורת משקל הדרהם', ושם

'שבת הלוי', הגאון רבי שמואל ואזנר זצ"ל.¹³

המפתח להבנת שיעורי התורה: שיעורי אורח האמה, רוחב האצבע וכוס של קידוש (רביעית הלוג), מבוססים על דברי הגמרא בפסחים ק"ט.

**אמר רב חסדא רביעית של תורה אצבעים על אצבעים
ברום אצבעים וחצי אצבע וחומש אצבע כדתניא ורחץ
במים את כל בשרו שלא יהא דבר חוצץ בין בשרו למים
במים במי מקוה את כל בשרו מים שכל גופו עולה בהן
וכמה הן אמה על אמה ברום שלש אמות ושיערו חכמים
שיעור מי מקוה ארבעים סאה.**

יוצא מתוך דברי הגמרא שמידות האורך ומידות הנפח תלויות אלו באלו; מתוך מידות האורך נוכל לדעת את השיעור רביעית, כמו כן נוכל לדעת את שיעור כביצה מתוך שיעור הרביעית, דהרביעית הוא ביצה ומחצה, וכן נוכל לחשב את שיעור כזית שהרי שיעור כביצה הוא שני זיתים, כפי שפסק השולחן ערוך (או"ח סימן תפ"ו); כבר הגדיר זאת הגאון רבי חיים נאה, **שכל השיעורים תלויים אלו באלו כטבעת בתוך שרשרת**, ואם תדע שיעור של אחד מהם, תדע את כל השיעורים, וכבר כתב 'המגיד משנה' (פ"א מהלכות עירובין הלכה י"ב), שבידיעת משקל מטבע הארגניש¹⁴ שהוא 32

כתב ששמע מאביו כי יש להפריש בברכה החל מ-1.750 ק"ג, וכן אמר לי גאב"ד זכרון מאיר, הגאון רבי חיים ואזנר שליט"א, וזה יותר בכ-70 גרם ממה שנהגו בירושלים; ההסבר לדברים הוא מה שכתב בספר 'שיעורי תורה' עמוד קע"ב, שהיו שחששו במקצת לדברי הרדב"ז בהלכות בכורים פ"ו הט"ו, הכותב שהקמח בירושלים כבד מהקמח של הרמב"ם, על כן צריך להפריש בברכה מ-7.5 אונקיות, וכן כתב הגאון עקיבא יוסף שלזינגר, בעל 'הלב העברי' בשנת תרס"א בחוברת 'תל תלפיות', ששמע שמפרישים משיעור זה, וחומרא זו התקבלה רק אצל חלק ממורי ההוראה, אבל גאוני ותקיפי ארעא דישראל, רבני ירושלים: הגאון רבי שמואל סלנט זצ"ל, והגאון רבי חיים זוננפלד זצ"ל, וגדולי הפוסקים בירושלים, שנתנו הסכמה לספר 'שיעור מקוה' פסקו להפריש חלה בברכה מ-7 אונקיות ירושלמיות; משקלה של כל אוקיא 240 גרם ולא חששו לחומרת הרדב"ז. על-פי דברי הרדב"ז יש ראייה ברורה שסבר שאותו משקל דרהם שהיה בזמנו, הוא משקל הדרהם של הרמב"ם, משום שאם סבר שמשקל הדרהם השתנה, מדוע פסק להוסיף עוד 42.5 דרהם על דברי הרמב"ם, מפני חשש לשינוי במשקל הקמח, ולא מפני החשש שמא השתנה משקל הדרהם.

13 כן מסר לי בנו, גאב"ד זכרון מאיר, הגאון רבי חיים מאיר שליט"א.

14 בספר 'שיעורי תורה' עמוד ק"ח מביא שבראשונים יש למטבע זו שמות מקבילים: ארינץ או

שעורות, תדע את כל השיעורים כולם.

יוצא איפה, שהשיעורים חייבים להשתלב אלו באלו; ומי שסובר שאין תלות ישירה בין מידות האורך לבין מידות הנפח,¹⁵ דבריו נסתרים מדברי הגמרא.¹⁶ אף שקיימת מחלוקת לגבי נושא השיעורים בדורות האחרונים, כולם מודים בכך שמידות האורך ומידות הנפח תלויות אלו באלו ואין חולק בדבר; הנה שיטת הצל"ח¹⁷ מבוססת על מדידת האצבעות לשיעור חלה,¹⁸ ויצא לו להכפיל את שיעור הביצה וכתוצאה מכך הכפיל את שיעור הכזית, ושיעור הרביעית, וכן כתב:

הואיל וחביבא מצוה בשעתה ובלילה זו צריכין לאכול כזית מצה וכן מרור ולשתות מן ארבע כוסות רביעית של תורה, צריך אני לברר שיעור הכזית ושיעור הרביעית מה שעולה לדעתי שנתברר לי במופת שהוא שלא כדברי הש"ע, כי באמת מבואר בש"ע סימן תפ"ו ששיעור כזית הוא חצי ביצה. ואמנם לפי שנתברר לי עפ"י מדידה שהביצות המצויות עתה בימינו, הנה הביצה שלימה שבזמנינו הוא רק חצי ביצה מביצים שבהם דברה התורה.

כלומר על-פי מדידת רוחב האצבע חידש הצל"ח שהביצים התקטנו בנפחם; על כן הורה להחמיר-להכפיל את שיעור הביצה, וכתוצאה מכך הכפיל את שיעור הכזית, ושיעור הרביעית.

שיעורי התורה ניתנו בנפח כגון: כזית מצה; כביצה - לשיעור חלה שהוא מ"ג ביצים וחומש ביצה (רש"י שמות י"ז ל"ו); אם כן כיצד ניתן להמיר את מידת הנפח של ביצה

ארגינץ או אשטרלינש, ומשקלו 1.6 גרם.

15 כן נקטו כמה מספרי 'המחדשים' בשנים האחרונות.

16 פסחים ק"ט. הגמרא בעירובין דף פ"ג. אומרת ששיעור סאה מדברית היא 144 ביצים, האיפה-432 ביצים, והעומר הוא עשירית האיפה שהיא 43.2 ביצים; הרמב"ם בפירוש המשניות בעדיות, וכן הרמ"א ב"ור"ד סימן שכ"ד א', פסקו את שיעור הפרשת חלה על-פי מידות האורך, ואם כן קיימת תלות ישירה בין מידות האורך ומידות הנפח.

17 פסחים קט"ז ע"ב.

18 שעשה כלי לשיעור הפרשת חלה לפי מדידת האצבעות כמבואר ברמב"ם בפירוש המשניות בעדיות, וברמ"א יור"ד סימן שכ"ד א', ויצא לו שהכלי מכיל 86.4 ביצים, ולפי זה הורה למעשה להכפיל את שיעור הפרשת חלה ושיעור רביעית ושיעור הכזית, שסבר שהביצים נתקטנו על חציים.

למידת המשקל ולקבוע אותה במשקל 520 דרהם¹⁹ לענין שיעור חלה?²⁰ התשובה לשאלה זו נמצאת בדברי הרמב"ם בפירוש המשנה, וזו לשונו:

וכבר ביארנו בפרק השני דמסכת חלה כי שיעור החלה יודע במידה לא במשקל מחמת שנויי הדברים הנמדדים בכובד ובקלות ואף על פי שהמדה שוה. וביארנו שם כי מדת החלה היא מדה שיש בה עשר אצבעות על עשר אצבעות ברום שלש אצבעות ועשירית אצבע ועשירית אצבע וחלק מאלפים וחמש מאות מן האצבע בדיוק. ואם תרצה בקירוב מועט מאד תאמר מדה שיש בה שבע אצבעות פחות שתי תשיעיות אצבע על שבע אצבעות פחות שתי תשיעיות אצבע ברום שבע אצבעות פחות שתי תשיעיות אצבע. וכבר ביארנו כמה פעמים שהאצבע שמודדין בה היא הגודל. וכבר עשיתי אני מדה בתכלית הדיוק שיכולתי ומצאתי שהרביעית האמורה בכל התורה מחזקת מן היין קרוב לעשרים וששה דרהם, ומן המים קרוב לעשרים ושבעה דרהם, ומן החטים קרוב לעשרים ואחד דרהם, ומקמח החטים קרוב לשמונה עשר דרהם. ומצאתי שיעור חלה באותה המדה חמש מאות ועשרים דרהם בקירוב מקמח החטים. וכל הדרהמים האלו מצריים. (עדות פ"א משנה ב)

כלומר, הורה לנו הרמב"ם כיצד למדוד את שיעורי הנפח לפי משקל - שיעור הרביעית, משקלו 27 דרהם, ושיעור הפרשת חלה, משקלו 520 דרהם; ה'מגיד משנה' באר את דברי הרמב"ם וזו לשונו:

דע שיעורי המשקים והאוכלין הנמדדין לא נתבאר משקלן בתלמוד לפי שאין כל הדברים השוין בכמות שוין במשקל ואף על פי שהן ממין אחד אבל הגאונים דקדקו בזה מדעתם ולקחו הבינוני הנמדד ועלה להם משקלו כשיעור מה שכתבו. ורבינו היה מן המדקדקים ועלתה לו משקלה

19 מטבע שימש כיחידת משקל בארצות ערב מימי הגאונים והרמב"ם עד ימי האחרונים.

20 כפי שפסק השלחן ערוך יור"ד סימן שכ"ד סעיף א' בשם הרמב"ם.

**כך וכך מקמח מצרים והזכיר בפירוש המשנה של מנחות
שדקדק במדת החלה כל יכלתו וכמו שכתב הרמב"ם
(בכורים פ"ו הלכה ט"ו) והיתה כונת הגאונים בזה בהיות
נקלה יותר ידיעת המשקל מידיעת המדות וכן מפורש
בתשובותיהם שזה לא נתבאר בתלמוד²¹ אלא שכל אחד
מהם שיער לפי דעתו. (עירובין פ"א הלכה י"ב)**

מדברי הרמב"ם נוכל ללמוד מהו משקל מי המקוה²² המכיל 3840 רביעיות השוות ל- 5760 ביצים אשר שוות ל-40 סאה.²³

מכאן יסוד השיעורים שנהגו בירושלים ובכל המדינות הסובבות את ארץ ישראל, שבהן היה הדרהם מטבע עובר לסוחר וידעו שמשקלו **3.2 גרם**, וכבר הוכיח הגאון רבי חיים נאה בראיה נפלאה מדברי ה'בית יוסף', שהדרהם לא נשתנה מזמן הרמב"ם ועד זמן ה'בית יוסף',²⁴ משום שאם נשתנה משקל הדרהם, לשם מה ה'בית יוסף' מזכיר את משקלו בשו"ע (אורח חיים סימן תנ"ו ובמקומות נוספים) בהביאו את משקל הדרהם של הרמב"ם; הרי אם משקלו לא נגע יותר לזמן ה'בית יוסף', עצם הבאתו היתה יכולה לגרום למכשול בלבד; ועצם העובדה ש'הבית יוסף' מביא את משקל הדרהם של הרמב"ם, מוכיחה באופן ברור שמשקל הדרהם לא נשתנה.

בקונטרס זה נביא ראיות ברורות מדברי גדולי ישראל ומהמציאות, שלפיהן אורך האמה חייב להיות **48 ס"מ**, כפי שנהגו בירושלים מקדמת דנא. וכל מי שבא לשנות את המנהג ולהקטין את אורך האמה לפחות מ-48 סנטימטר, יצטרך להשיב על הראיות

21 בספר 'שיעור מקוה' עמוד י"ט כתב שגם ספר 'האשכול' כתב כן, והקשה שמצינו כבר בירושלמי בתרומות (פרק י הלכה ה) שיעור משקל לסאה ולקב וכו', ומפליא ש'הרב המגיד' וספר 'האשכול' לא הזכירו את הירושלמי הזה, ונשאר בצ"ע.

22 בספר 'שיעור מקוה' עמוד י"ט כתב, "שיעור מקוה הוא אמה על אמה ברום שלוש אמות, ושיעור חכמים (פסחים ק"ט). מי מקוה ארבעים סאה, היינו שחכמים באו להקל הידיעה כי שיעור אמה על אמה, אם תהיה המקוה עגולה או משולשת, צריכים מהנדס ובעל חשבון גדול לשער אם יש בה אמה על אמה ברום שלוש אמות מרובעות, אבל שיעור ארבעים סאה הוא נקל לשער ולמדוד בכל מיני מקוואות".

23 סאה שווה 144 ביצים כפול 40 שווה 5760 ביצים, כפול 57.6 גרם משקל הביצה לרמב"ם, שווה משקל מי המקוה 331.776 ליטר.

24 הר"ר יעקב גרשון וייס מחבר הספר 'מדות ומשקלות של תורה' כתב תשובה על הקונטרס 'מסורת משקל הדרהם', בה הוא מודה שמזמן ה'בית יוסף' ועד ימינו משקל הדרהם הוא 3.2 גרם.

הרבות המובאות בקונטרס זה.

אחד מיסודות ההלכה העומדים ברומו של עולם, הוא ענין השיעורים, ובמרכזו- אורך האמה, הטפח והאצבע; היחס ביניהם הוא: האצבע - 2 ס"מ, והיא נמדדת במקום הרחב שבאגודל, הטפח שווה 4 אצבעות השוות ל-8 ס"מ, האמה שווה 6 טפחים השוות ל-24 אצבעות, שהן 48 ס"מ. ידיעת המידות האלו נוגעת להלכה דבר יום ביומו, וכבר מדדו ה'חסד לאברהם' סבו של החיד"א, ובעל 'פתח הדביר' ומצאו שהאגודל הבינוני הוא 2 ס"מ, וכן כתב הגאון רבי חיים פאלאג'י, בהסכמה לספר 'פתח הדביר' שרוחב האגודל הוא 2 ס"מ, והוא מתאים לרביעית שכתב הרמב"ם, שהיא 27 דרהם, ומשקלו שווה 3.2 גרם; לפי החשבון המפורט להלן, כל ס"מ מעוקב, דהיינו, קוביה בגודל ס"מ על ס"מ שווה ל-1 גרם מים בחום של 4° מעלות צלזיוס, וקוביה בגודל אצבע שרוחבה 2 ס"מ, מכילה 8 גרם מים; מדברי הגמרא (פסחים דף ק"ט). הבאנו לעיל שרביעית היא 2 אצבעות על 2 אצבעות, ברום 2.7 אצבעות, דהיינו נפח של 10.8 אצבעות מעוקבות,²⁵ כפול 8 גרם מים הם 86.4 גרם,²⁶ השווים ל-27 דרהם²⁷ שהם משקל רביעית²⁸ כדברי הרמב"ם;²⁹ בספר 'זכור לאברהם'³⁰ הביא מכתב יד מהריב"ש, שאצבע מרובעת³¹ שווה 2.5 דרהם, והיות שמשקלו של הדרהם הוא 3.2 גרם,³² יוצא שאצבע מעוקבת שווה 8 גרם,³³ המקבילים ל-2 ס"מ מרובעים, המכילים 8 גרם מים.

בדור האחרון קמו מערערים על המידות הנ"ל - לטענתם, משקל הדרהם קטן ממשקלו במסורת המקובלת בירושלים ובמסורת המקובלת גם על גדולי הדורות וגאונים, חכמי הספרדים, שמהם אנו שואבים את המסורת של שיעורי התורה שנמסרו מדור לדור, כפי שנהגו בעיה"ק ירושלים ת"ו על פי שיעור הגאונים והרמב"ם.

25 $10.8 = 2.7 \times 2 \times 2$ אצבעות.

26 $86.4 = 8 \times 10.8$ גרם.

27 $86.4 = 3.2 \times 27$.

28 רביעית משקלה ביצה וחצי, כל ביצה משקלה 57.6 גרם, ו- $1.5 \times 57.6 = 86.4$, יוצא רביעית 86.4 גרם.

29 בפירוש המשניות עדיות פרק א משנה ב.

30 לרבי אברהם אלקלעי משאלונקי, יור"ד אות ט.

31 מעוקבת בלשונו.

32 בקונטרס 'מסורת משקל הדרהם' הוכחנו על-פי מרן ה'בית יוסף' והחיד"א ועוד פוסקים, שמשקל הדרהם - 3.2 גרם, וכן הוא משקל דרהם הרמב"ם, כפי שכתב המקובל האלוקי רבי שמואל ויטאל, בשו"ת 'באר מים חיים' סימן פ"ח.

33 $8 = 2.5 \times 3.2$ גרם.

'המחדשים' המערערים על משקל הדרהם ומקטינים אותו חייבים ממילא לקצר גם את אורך האמה ל-45 ס"מ; לחיזוק דבריהם הם טוענים שכשפרסם הגאון רבי חיים נאה, את ספרו 'שיעורי תורה' נדהמו אנשי ירושלים מהחומרות שלו בשיעורים שאינם כמנהג ירושלים:³⁴

ועל זאת נשיב:

א. בספר 'ארח דוד' לגאון הצדיק רבי דוד בהר"ן זצ"ל, ובו הקונטרס 'ציץ נזרו' הדן בענייני משקלות [שאותו כתב הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל על פי רבו הגאון רבי דוד בהר"ן, והוסיף מדיליה הגהות על דברי מורו ורבו], מוכיח הגרש"ז אויערבאך את מנהג ירושלים, **שלפיו אורך האמה הוא 48 ס"מ,** וכן כתב רבי דוד בהר"ן³⁵ בהסכמה לספר 'שיעורי תורה' שאפשר לסמוך על כל מה שכתוב בו, שגם הוא העלה כן בחשבוננו.³⁶

ב. הגאון רבי אברהם חיים נאה זצ"ל,³⁷ אשר חקר ביסודיות את מנהגי ירושלים

34 ראה בספרו החדש של רה"י מרגולין 'הידורי המידות' עמוד מ"ב, שציטט כן מספר מעשיות 'מנגד גבעות עולם', להביא חיזוק לשיטתו, אלא שדא עקא, שהמקורות שעליהם מתבסס ספר 'מנגד גבעות עולם', הם ספרי 'המחדשים'.

35 בזמן האחרון פירסם נכדו הגה"ח רבי אשר לעמל הכהן שאת חשבון משקל הדרהם עשה סבו הגאון רבי דוד בהר"ן כששים שנה לפני שהתפרסם הספר 'שיעורי תורה' ופסק כן בין לקולא ובין לחומרא.

36 בנוגע לטענת 'המחדשים' שהגאון רבי שלמה זלמן, סבר כי השיעורים הם יותר קטנים ממה שנהגו בירושלים, אמר לי הגאון החסיד בנש"ק רבי יצחק דוד אלטר שליט"א, שהלך במיוחד לדבר עם הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך, על הערעור שיצא בענייני השיעורים, ואמר לו ששמע מערעור זה וגם ראה את הראיות שלהם, אבל המנהג למעשה הוא כפי שפסק הגאון רבי חיים נאה, ושיעור זה הוא העיקר, וכן אמר לי הגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א.

37 אשר זכה בגיל 15 ללמוד חברותא עם מורו ורבו הגאון האדיר רבי יעקב אורנשטיין, שהיה מגדולי תלמידי המהרי"ל דיסקין וראש ישיבת אהל משה של המהרי"ל דיסקין, וכתב רבי חיים נאה על מורו ורבו המובהק, שמפורסם גאונותו בין חכמי ירושלים, שהוא מושלם בחכמת החשבון וההנדסה ובחכמת התכונה ואולי היחיד בעיר הקודש ת"ו. בגיל 17 נבחן אצל מורו ורבו על כל הש"ס - בבלי וירושלמי, ובגיל עשרים קיבל הסכמות מהרידב"ז שכתב עליו שהוא יהיה אחד מגדולי ישראל הן בתורה והן ביראה, כל דאיתלד אמו כוותיה תוליד. הגאון רבי חיים ברלין, נתן לו את התואר "מורנו", והגאון רבי יצחק ירוחם דיסקין, כתב עליו שהוא המיוחד שבמיוחדים שיש בירושלים, ולא נמצאים רבים בעולם כמותו, גם בין השוקדים על התורה. היה יד ימינו של הגאון רבי חיים זוננפעלד. הגאון רבי אברהם חיים נאה, היה מקושר עם כל גדולי ירושלים, ללא יוצא מן הכלל, והיה מגדולי הפוסקים בירושלים עיר הקודש, שעליו סמכו גדולי ירושלים בכל תחומי החיים התורניים מכל העדות - החסידים, הפרושים

וגאוויה לדורותיהם והנחילם לכלל ישראל, יצר את מקצוע השיעורים בתורה. כן נהגו בפועל כל הגדולים שהיו בירושלים, כפי שנכתב בהקדמה לספר 'שיעור מקוה'.

ג. וכן הורה למעשה הגאון **רבי איסר זלמן מלצר**, רבה של סלוצק, ולאחר מכן ראש ישיבת עץ חיים בירושלים, שהאגודל **2 ס"מ הוא, והאמה - 48 ס"מ**, כמבואר בספר 'שיעורי ציון' לגאון רבי חיים נאה, (עמוד ס"ד).

ד. הגאון רבי **יוסף שלום אלישיב** זצ"ל, כתב בתשובה לשאלה בענין עירוב שעשו בלונדון, **שהשיעור המקובל** הוא כפי השיעור שכתב הגאון רבי חיים נאה, - **48 ס"מ**, ושכך נהגו ונוהגים.

ה. כן עשה בפועל בעל ה'פתחי חושן' הגאון רבי **יעקב בלויא זצ"ל**, דיין בבד"ץ העדה החרדית ירושלים, בעירובין שעשה חישוב את אורך האמה **48 ס"מ**, ואמה שוחקת 49 ס"מ, ולא חשש לשיעורים אחרים, בין לחומרא ובין לקולא.

ו. הגייטסהעד רב, הגאון רבי **בצלאל ראקאו** זצ"ל, כתב תשובה בז' אדר ב' תשס"ג, וזו לשונו: "השיעור טפח ואמה המקובל בכל תפוצות ישראל הוא השיעור של **הגאון הגדול מורנו** רבי חיים נאה זצ"ל". ושיעור מרן החזון איש התקבל רק לחומרא.

ז. הגאון רבי **אליהו הענקין**, מגדולי הפוסקים באמריקה, כתב בספר 'גבורות אליהו' (סימן קמ"ו): "השיטה היותר מקובלת היא לחשוב האמה ל-**48 ס"מ**, וכפי שבירר הגאון רבי חיים נאה".

ח. הרה"ג רבי **יחיאל אברהם זילבר**, מחבר ספר 'בירור הלכה' כתב שהגאון רבי חיים נאה הוא **מרא דשיעורים**, וכתב עוד שאין מקום לחשוש לשיטת 'המחדשים' המקטינים את רוחב האגודל פחות מ-2 ס"מ, והאמה פחות מ-48 ס"מ.

על הספר 'שיעורי תורה' **כותב הגאון רבי ישראל יעקב קנייבסקי, הסטייפלער**, בהקדמה לספרו 'שיעורין דאורייתא' בזו הלשון:

והנה בא לידי ספר נכבד בשם **שיעורי תורה להרב הגאון המפורסם וכו' מוהרא"ח נאה שליט"א מירושלים אשר מפץ אור על ענינים אלו בבקיות עצומה ושם נקבצו ובאו כל**

הראשונים ז"ל ואחרונים ז"ל המדברים בעניני השיעורין
וכו', וזאת למודעי שרוב הראשונים והאחרונים שאני מעתיק
ומביא, הוא מועתק מספר שיעורי תורה הנ"ל כי גוף הספרים
רובם ככולם אינם מצויים אצלי וכו', והרוצה לעמוד על
פרטי החשבון ימצאהו מבואר היטב בספר שיעורי תורה.

ובמקום אחר כותב הסטייפלער "ספר שיעורי תורה מלא כמה דברים גאונים
ובקיאות נפלאה הפלא ופלא וכל מה שאנו דנים על דבריו כמשל הקדמוני כרוכב על
גבי הענק".

מבוא

מידת האמה נזכרת בתורה לראשונה בפרשת נח בענין עשית התיבה, ובספר 'שיעורי תורה' (עמוד י), הביא מדרש³⁸ האומר: כי את העץ שהמן הכין למרדכי, הגבוה חמשים אמה, הוא לקח מתיבת נח. זו הראיה ממדרש זה שהאמות לא השתנו.³⁹ מידת האמה נזכרת בתורה במלאכת המשכן ובמקומות נוספים. במשנה (כלים פרק י"ז ט) כתוב: "האמה שאמרו באמה הבינונית, וכו' שעל קרן מזרחית צפונית היתה יתירה על של משה חצי אצבע", וכתב הרמב"ם "של משה" כלומר... שבה שיער את מידות המשכן,⁴⁰ וה'תוספות יום טוב' כתב, "של משה" לפי מידת אורכו של משה, והקשו ה'משנה אחרונה' והרש"ש שהרי משה רבנו היה גבוה עשר אמות כמבואר בגמרא (שבת צ"ב.), ואמתו היתה לפי ערך גופו, ואין זה הבינוני; ורש"י (בכורות מ"ד.) כתב: "לא בשל משה ממש קאמר דודאי של משה היתה יתירה מאד על אותה של קדש שתיקן משה", ונראה לתרץ כי המדידה היתה במשה רבנו, שגובהו היה עשר אמות בדיוק, ועל כן אפשר לשער את אורך האמה בהשוואה אליו.⁴¹ מידתה של האמה היא מהמרפק עד סוף אצבע האמה;⁴² לפי הגאון רבי חיים נאה, בספרו 'שיעור מקוה' (עמוד ל"ח), באדם בינוני מידת האמה היא 48 ס"מ. ומצינו בגמרא (עירובין דף ג:), שלפעמים משתמשים ב'אמה שוחקת' ולפעמים משתמשים ב'אמה עוצבת',⁴³ ה'בית יוסף' הביא את דברי הרשב"א דההפרש בין שוחק לעוצב במידת האמה הוא חצי אצבע דהיינו 1 ס"מ; וצריכים תמיד לנהוג לחומרא בדאורייתא, זאת אומרת שאנו מחשבים אורך 'אמה

38 מדרש 'פנים אחרים' על מגילת אסתר, שהמן שלח את בנו פרשנדאט ונטל נסר אורך חמשים אמה מתיבתו של נח.

39 עוד הביא בספר 'שיעורי תורה' שם מדרש רבה (פרשה ל"ד י"ג), שאומר שדור המבול היו משונים מאד שמהלכין מסוף העולם ועד סופו לשעה קלה, ולפי זה צריך להיות שגם אמתם היתה גדולה, וה'אבן עזרא' (בראשית ו ט"ז) כתב: דכל העולם היה בקומה שלנו ורק קומת נח גדולה יותר, ולכן התבה היתה גדולה; אמנם הרמב"ן (בראשית פרק ו י"ט) כתב וזה לשונו: "ואל תתפתה לאמר כי היו שלש מאות אמות באמות איש נח והיה גדול, שאם כן היו גם האנשים גדולים, גם החיה והעופות בדורות ההם גדולים עד שלקה העולם במבול. ועוד כי האמות אמות התורה הנה"; וראה בשו"ת 'בית שערים' (יור"ד סימן קמ"ב), המקשה, שמדברי הרמב"ן אלו יפלא מה שכתב החת"ס (או"ח סימן קכ"ז), שמשערים בכל דור ודור לפי אגודלו.

40 דהיינו שעשה קנה מידה באורך אמה, והשתמשו בו למידות המשכן והמקדש.

41 אמנם ה'תפארת ישראל' (יכין אות ס"ח), כתב האמה נחשבת לפי אורך ידו של משה שהיתה בת 1 טפחים והיא הבינונית.

42 עיין לקמן באות י, במקור הדברים.

43 עיין בספר 'שיעורי תורה' עמודים ר"מ - רמ"ח, שם דן בדברים באריכות.

עוצבת' - 48 ס"מ, ובמקרה שהוא חומרא כגון 10 טפחים של דופן סוכה, צריך לחשב לפי ערך 'אמה שוחקת' ואורכה 49 ס"מ.⁴⁴

שיעור טפח נזכר בתורה בכלי המשכן, ופירושו רוחב היד במקום חיבור האצבעות, כמבואר בגמרא (נדה דף כ"ו. ובראשונים שם), שאחזית היד דהיינו מקום חיבור האצבעות, בלא אצבע האגודל היא טפח.

כיצד מודדים את רוחב האצבע/אגודל

אמנם שיעור האצבע לא נזכר בתורה, אלא שחז"ל אמרו שבטפח יש 4 אצבעות, ובאמה - 24 אצבעות, כמבואר בגמרא (מנחות דף מ"א:): "שבית הלל אומרים אחת מארבע בטפח", -ופירש רבנו גרשום וזו לשונו: "בית הלל אומרים **שתהא כל אצבע אחת מד' בטפח** שהוא אצבע של גודל-, ורב פפא אומר טפח דאורייתא שווה ל-4 אצבעות האגודל, ל-6 אצבעות הזרת,⁴⁵ ול-5 אצבעות האמה,⁴⁶ מבואר ברבינו גרשום וכן משמע ברש"י שרב פפא⁴⁷ מפרש את דברי בית הלל.⁴⁸ ובגמרא (בכורות דף ל"ט:): "תנא אצבע שאמרו **אחד מארבע בטפח**, למאי הילכתא רבה אמר לענין תכלת וכו', ורב הונא בריה דרב יהושע אמר לשתי אמות וכו' שאחת היתה יתירה אצבע על אמה של משה", ולכאורה צריך להבין שהרי המשנה מביאה שיעור אצבע, ומדוע הגמרא מזכירה את מידת הטפח, אלא יש לומר דכאן מלמדת אותנו הגמרא כיצד היא מדידת

44 עיין ב'מנחת חינוך' מצוה שכ"ה, שם מפלפל בעניין שני שיעורים הסותרים זה את זה, משום שבמקרה אחד צריך לנהוג לחומרא בעוצבת, כגון בלבוד, ובשני - בשוחקת לחומרא, כגון בסוכה הגבוהה עשרה טפחים, וצריך משום כך להשתמש בשני לבודים - כיצד ננהג?

45 כתב בספר 'שיעורי תורה' עמוד רנ"ז, שרוחב אצבע הזרת 1.33 ס"מ, ונפקא מינה לגבי מומי כהנים המבואים בבכורות דף מד. שאם חוטמו גדול מאבריו או קטן מאבריו הוי בעל מום, ופירש רש"י שאם חוטמו גדול לפי שאר אבריו יותר מדאי כשיעור רוחב אצבע קטנה הוי מום.

46 רוחב אצבע האמה הוא 1.6 ס"מ, ובספר 'שיעור מקוה' עמוד קמ"ח הביא שחלק מהראשונים היה להם גירסא "חמש ושליש באצבע" ולפי זה יוצא רוחב אצבע האמה 1.5 ס"מ, ונפקא מינה לגבי ב שערות דבעינן גודל שיעור כגודל אצבע אמה, עיין בספר 'שיעורי תורה' עמוד רנ"ו.

47 לרב פפא הבינוני הוא מי שהיחס בין האצבעות מתאימים, ובספר 'שיעור מקוה' הקשה מדוע האחרונים שמדדו את שיעור אצבע האגודל לא מדדו גם את אצבעות האמה והזרת כדי לדעת מיהו הבינוני, וכתב שהוא דבר פלא.

48 לאפוקי מדברי חלק מספרי 'המחדשים' שדייקו מדברי רב פפא, ולא הביאו שרב פפא הוא פירוש דברי בית הלל.

שיעור האצבע אחד מארבע בטפח,⁴⁹ דהיינו, הטפח והאמה⁵⁰ קובעים את מידת רוחב האצבע,⁵¹ ולא האצבע⁵² היא הקובעת את אורך הטפח ואת אורך האמה.

הגאון רבי שמואל חסיד⁵³ כתב בקונטרס 'תורת חסידים':

זרת הוא חצי אמה, והסיט הוא ההרחק שבין האצבע השניה לשלישית, והסיט כפול הוא ההרחק שבין האגודל לאצבע הוי שליש אמה.

מדדתי מדת האמה מראש הקובדו שקורין עלינבויגן⁵⁴ עד סוף האצבע האמה, וגם מדדתי מדת זרת שהוא חצי אמה, ועלה שתי המדידות מכוון בשוה למדת האמה, ואחר כך עשיתי מאמה ששה טפחים ומכל טפח 4 אצבעות, ועשיתי במדה זאת האצבעות שיעור רביעית כדינו והיה מדת המים בהרביעית ביצה ומחצה, הגם שמקשין העולם שאנו רואים כשאנו מודדים באצבע אגודל שעולה מדת

49 וכן מתירוצי הגמרא ששיעור אצבע הוא נפקא מינה לתכלת ולאמת המקדש, רואים ברור שאין האצבע קובעת את שיעור הטפח והאמה דאם נאמר כן הגמרא היתה צריכה לתרץ בפשיטות שנפקא מינה לשיעור טפח ואמה.

50 כתב בספר 'שיעורי תורה' עמוד נ"ב וזו לשונו: "אבל מתוך ראיות אחרות שנביא להלן בעה"י יתבאר שהאמה היא 48 ס"מ וכיון שהאמה היא 24 אגודלין ממילא מוכרח דגודל בינוני זה שרוחבו 2 ס"מ".

51 המשנה (כלים, פרק י"ז משנה ה-י) כותבת, מידות שמשערים אותם בבינוני, 'רמון', 'כביצה', 'כזית', 'כשעורה', 'אמה', ואינה מזכירה אצבע בינונית; נראה לומר שודאי גם את רוחב האצבע משערים בבינוני כפי שכתב הרמב"ם שם, ומה שלא הזכירה המשנה זאת בפירוש, הוא כמו שכתבנו שהאצבע היא חלק 24 מאורך האמה, ומכיון שאת אורך האמה משערים בבינוני, ממילא גם את רוחב האצבע משערים בבינוני.

52 בספר 'שיעור מקוה' עמוד ל"ח הביא ראייה נפלאה שלא האצבע היא הקובעת את השיעורים, מרש"י (כתובות דף ה:), המפרש "זו גודל" לבהונות מצורע, ותוספות ד"ה "זה" חולקים על רש"י, וכתבו שאגודל נאמר לענין קמיצה; דייק הגאון רבי חיים נאה מדבריהם, שאם נאמר שהאגודל הוא הקובע את שיעורי האורך והנפח, מדוע רש"י ותוספות לא הסבירו את הגמרא "זו אגודל" שבה מודדים את השיעורים, אלא ודאי שהאמה היא הקובעת את רוחב האגודל ולא להיפך.

53 שהיה אחד משלושה חסידי ראיסן, והיה מבאי ביתו של הגאון מוילנא; הגר"א כיבדו עד מאד והיה מכנה אותו "החסיד מזאמוט". עיין עוד על גדולתו הרבה בהקדמה לקונטרס 'תורת חסידים'.

54 דהיינו מרפק, עיין תוספות שבת דף צ"ב. ד"ה "במרפקו".

הרביעית יותר מביצה ומחצה, והוא לערך ג ביצים, נשיבה על זה, האמת יורה דרכו כי במדידת דבר קטן מדידת אצבע טעות מצוי יותר ממדידת דבר גדול שאין הטעות יכול להיות בו כי אם מעט, מה שאין כן במדידת דבר קטן מדידת אצבע שאין אנו יודעין באיזה מקום באצבע צריכין למדוד אפשר בתחילת הצפורן או באמצע אצבע בסוף הצפורן והנפקא מינה אשר ביניהם הרבה על כן נניח מדת האצבע ונלך למדת האמה כן נראה לי, מאחר שאנו רואין מדתו שהרביעית מזה המדה עולה שוה לביצה וחצי, גם לפי המדות האלו גופו של אדם יוצא ג אמות עד הראש וכמו שהוכיחו התוספות ד"ה גופו בעירובין דף מ"ח. ובפסחים דף ק"ט: הגם מי שרוצה להחמיר על עצמו בכל השיעורים ליקח השיעור היותר גדול אינו מן המתמיהין. (נדפס בספר 'זיכרון יעקב' עמוד ע"ב)

יוצא מדבריו שחישב את אורך האמה - 48 ס"מ, ומתוך כך הקשה על הצ"ח שמדד באגודלין והסיק מכך דנתקטנו הביצים, ומשום הכי הצריך להכפיל את שיעור החלה; הגאון רבי שמואל חסיד כתב כיצד למדוד את רוחב האצבע כדי שלא נצטרך לומר דנתקטנו הביצים, דהיינו שנמדוד את האמה מהמרפק עד סוף אצבע האמה, ועל ידי כך נדע מהו אורך האמה; ואם נחלקה ל-24 אגודלים נדע בבירור, מהו רוחב האצבע שהיא 2 ס"מ; עוד הוסיף דמי שרוצה להחמיר על עצמו בכל השיעורים ליקח שיעור גדול יותר, אינו מן המתמיהין. זוהי ראייה ברורה וחותכת לשיטת הגאון רבי חיים נאה, כפי שנביא דבריו לקמן, ומכאן תימה רבתי על 'המחדשים' המקטינים את שיעור האמה ל-45 ס"מ, משום שמציאות זו אינה מתאימה לאמה בינונית.

הכוונה בשיעור אצבע היא לרוחב אגודל⁵⁵ בינוני במקום הרחב שלו, כמבואר בספר 'שיעורי תורה' (עמודים קע"ג וקע"ד), על פי ראיות מהראשונים ומהאחרונים.

חז"ל קבעו את 'רוחב האגודל' כמידת יסוד לכל מידות האורך והנפח הקטנות מטפח

55 בספר 'שיעורי תורה' עמוד ר"מ כתב, שסתם אצבע בחז"ל הכוונה לאגודל, וראה שם שמביא מפירוש לתלמיד רס"ג, האומר שמה שכתוב בירמיה נ"ב כ"א 'ועביו ארבע אצבעות' הכוונה לטפח, וכתב ה'שיעורי תורה' "מכאן המקור למה שחז"ל קוראים האגודל בכל מקום אצבע דלא כלשון התורה, והוא לשון הנביאים".

ומאמה; ה'מנחת ברוך' (סימן ע"ה), וה'גלות עליות' (פרק א) כתבו שצריך אומנות מיוחדת לדעת מהו הבינוני, כי מדידת רוחב האגודל תלויה בפרטים ובדינים רבים, כמבואר בספר 'שיעורי ציון' (עמוד ס"ד), "שלעמוד על ערך האגודל הבינוני הוא אחת מעבודות קשות שבמקדש התורה"; עיין בענין זה בספר 'שיעור מקוה' (עמודים קמ"ט - קנ"ג), שבו מרחיב את הדיבור בענין מדידת האגודל הטפח והאמה, ומסביר מהם הקשיים העומדים בפני מי שרוצה לדעת מהו רוחב האגודל, היות ונחלקו הפוסקים איך לשער הבינוני. לדבריו, יש לחשב את רוחב האגודל משלושה מקומות.

א. ממדידת אורך הזרוע מהמרפק עד סוף אצבע האמה, זוהי מידת אורך האמה, וכן מדדו את האמות בזרוע בבית המקדש; לפי ראות עינינו, הזרוע היא מ-45 ס"מ עד 50 ס"מ, ואצל אחד מאלף שנראה כי זרועותיו משונות, היא 51 ס"מ. והבינוני הוא **48 ס"מ**, וממילא כיון שהאגודל הוא 1/24 מאמה, יוצא שרוחבו שווה **2 ס"מ**.

ב. מגובה האדם הבינוני שהוא 3 אמות עד הכתפים; לפי הממוצע, גובה אדם בינוני עד הכתפיים הוא 144 ס"מ, ושליש גוף האדם עד הכתפים הוא אמה בת 48 ס"מ.

ג. על-פי דברי הרמב"ם, (הלכות ספר תורה, פרק ט הלכה ט) **אורך 2 שעורות שווה לרוחב אגודל,** וגדולי האחרונים (ה'כנפי יונה' 'בעל התניא', וה'משיב דבר' לנצי"ב מוואלאז'ין, ה'דעת תורה' ועוד אחרונים) קבעו **דהוי 2 ס"מ**.⁵⁶

קיימות דוגמאות נוספות מהן נוכל לדעת את רוחב האגודל, כפי שיובאו לקמן.

מנהג ירושלים מדור לדור לחשב את אורך האמה **48 ס"מ**, ואת רוחב האגודל **2 ס"מ**; **שינוי** באורך האמה מהנהוג בירושלים, (דהוא מנהג העולם שהביא המשנ"ב בסימן רע"א), גורם להשלכות על עשרות הלכות בכל יום, ונביא מספר דוגמאות:

א. שיעור מקוה שהוא אמה על אמה ברום שלוש אמות.

ב. גובה הסוכה עשרים אמה - 9.60 מטר, ולדופן עקומה בסוכה שהיא 4 אמות - **192 ס"מ**.

ג. תחום שבת שהוא אלפים אמה - 960 מטר.

ד. שיעור לבד שהוא ג טפחים 24 ס"מ.

ה. **חישוב** שבעים אמה ושיריים לענין שבת, האם נחשב הבית כחלק מהעיר, או כבית בפני עצמו, שיש לחשב ממנו אלפים אמה לכל רוח לתחום שבת.

ו. גודל פרצה כשהיא יותר מ-10 אמות, ויש בזה נפקא מינה להרבה עירובין ברחבי העולם, כיון שחשבו את אורך האמה **48 ס"מ**, כנהוג מקדמת דנא בתפוצות ישראל וכן הורה **פוסק הדור הגרי"ש אלישיב** זצ"ל; לטענת 'המחדשים' שאורך האמה היא 45 ס"מ יוצא **שעירובין רבים בעולם פסולים**.

ז. שור שנפל לבור עמוק עשרה טפחים, שהוא טריפה (יור"ד סימן נ"ח).⁵⁷

ח. עירוב מקוואות בשפופרת הנוד שהיא 2 אצבעות הסמוכות לאגודל.

ט. בית שיש בו כדי לרבע 4 אמות השוות 192 ס"מ רבועים חייב מזוזה.

י. גובה מעקה.⁵⁸

יא. נשבר גף בעוף, ששיעורו אצבע.

יב. שיעור הגיליון שצריך להשאיר ריק בספר תורה.⁵⁹

יג. שיעור של שופר.

יד. רוחב הרצועה שבתפילין.

טו. מידות רשות היחיד ורשות הרבים.

טז. ארבע אמות לגבי טומאה.

יז. טפח להעביר את הטומאה.

יח. אורך הלולב, ההדסים והערבות. וישנן דוגמאות רבות כיוצא באלו.

57 באופן שהשור התגלגל לבור, אבל אם נפל לבור כדרך הלוכו אפילו אם הבור עמוק רק ששה טפחים השור טריפה, וראה לקמן בקונטרס אות כ"ד.

58 למעשה הורה הגאון רבי חיים נאה להחמיר במעקה בשיעור היותר גדול שיש משום דחמירא סכנתה.

59 שלוש אצבעות למעלה וארבע אצבעות למטה, ושתי אצבעות בין העמודים, ראה לקמן אות ז.

אורך האמה

א. אורך הקברים

בספר 'בעקבי הצאן' חלק ג מוכיח הגר"ז שכטר שליט"א,⁶⁰ בבירור שיעור הוא כמו מנהג ירושלים, כפי שהביא הגאון רבי אברהם חיים נאה זצ"ל, ומביא ראיה נפלאה לשיעור זה **מאורך הקברים** שהם פחות משני מטר, ובמדויק - 192 ס"מ, דאיתא בגמרא, בבא בתרא (דף ק:), אורך הקבר ארבע אמות, וכן פסק הרמב"ם (פרק כ"א ממכירה ו), **ובשו"ע** חו"מ (סימן רי"ז סעיף ו) כתב: "וכל קבר וקבר ד אמות אורך ורוחב ששה טפחים"⁶¹ ורום שבעה" - מבואר שאורך הכו"כ⁶² הוא **ד אמות**, אם כן ברור שהאמה היא כמדידת הגאון רבי חיים נאה, שהוכיח בדיוק רב כי אורך האמה הוא 48 ס"מ. החזון איש החשיב את האמה ל-58 ס"מ, ולפי מידה זו נמצא שאורך הקבר ד' אמות הוא 2.32 מטר לפחות, אולם לא נמצאו קברים כאלו בשום מקום ובשום תקופה, כפי ששמעתי מכמה אנשים, ובתוכם הרב דוד שמידל שליט"א, מראשי אתרא קדישא, שמדדו וראו כי אורך הקברים גם מזמן המשנה והתלמוד הוא 192 ס"מ בדיוק, **וזו הוכחה ברורה מהמציאות שאין עליה תשובה**. [שאלתי באותו מעמד להגר"ד שמידל מה יענה לשיעור חזון איש על זה שאמה שלו כל כך גדולה, והשיב: "אני שומע היטב טענה זו, אבל קשה לי לעכל הדבר"]

וכן, מציאות זו סותרת את דברי 'המחדשים' האומרים שאמה היא 45 ס"מ, ולפי זה **צריך אורך הקבר להיות 180 ס"מ, דבר בלתי מציאותי בהחלט**; בכלל, טענת 'המחדשים' שהאצבע היא 1.9 ס"מ, והאמה - 45 ס"מ, אינה משום שבדקו את המציאות של רוחב האצבע, ואורך האמה, אלא זה חישוב גרידא שיצא להם כדי להתאים את רוחב האצבע למשקל הדרהם שלשיטתם משקלו פחות ממסורת הפוסקים.⁶³

לסיכום: מציאות גודל האדם בזמננו, מתאימה גם לאורך הכוכים בזמן חז"ל. וזו הוכחה נפלאה ששיעור האמה הוא 48 ס"מ, ושיעור האצבע - 2 ס"מ.

60 הספר בכתב יד, ועדיין לא יצא לאור.

61 ראה לקמן באות ט בנוגע לרוחב הקברים.

62 דהיינו, קבר שהיו בונים בתוך מערות קבורה.

63 ראה בספר 'מדות ושיעורי תורה' עמוד צ"א, שכתב כן, ובעמוד ע"ט כתב במפורש על פי מדידה האגודל של איש הוא יותר מ-1.9 ס"מ, ותמיה גדולה יש בדבריו שם, במה שחשב להקשות על דברי רבנו אברהם בן הרמב"ם, המובאים לקמן אות ג ואין כאן מקום להאריך בזה.

ב. רוחב האצבע

בספר 'קצות השלחן' הערות למעשה, (עמוד ת"פ אות א), הבאנו את **הרמב"ם** (פרק ט הלכות ספר תורה הלכה ט), שכתב:

**רוחב הגודל האמור בכל השיעורין האלו ובשאר שיעורי
תורה כולה והוא הבינוני כבר דקדקנו בשיעורו ומצאנוהו
רוחב שבע שעורות בינוניות זו בצד זו בדוחק והן כאורך
שתי שעורות בריוח, וכל טפח האמור בכל מקום הוא
ארבע אצבעות מזו, וכל אמה ששה טפחים**

והנה אורך שעורה הוא ס"מ אחד, כן הביאו גדולי הפוסקים האחרונים, ואין חולק על כך. וממילא **אורכן של שתי שעורות** הוא 2 ס"מ; לכאורה הרמב"ם סותר עצמו מיניה וביה, כי אם תמדוד שבע שעורות לרוחבן, התוצאה תהיה יותר מ-2 ס"מ; אם כן יוצא שרוחב האגודל גדול ממדידת שתי שעורות לאורכן. על הרמב"ם המוקשה הזה דנו גדולי הפוסקים, והביאם הגאון רבי חיים נאה, בספרו ('קצות השלחן'⁶⁴ ח"ב סימן ל"ו בדי השלחן ג), וזו לשונו:

**כתב בשארית יהודה יורה דעה אות י"א בשם אדמו"ר
ז"ל על מה שכתב הרמב"ם שהגודל הוא שבע שעורות,
אבל אין חכם כבעל הנסיון שמדד בעצמו גודלים של הרבה
בני אדם גדולים ובינונים ואין הגודל מחזיק אלא כששה
שעורות ופירוש לשון הרמב"ם שבע שעורות זו בצד זו
כשהן שוכבות על צדיהן ולא על רחבן והן ששה שעורות
מיושבות על רחבן ('קצות השלחן' ח"ב סימן ל"ו בדי
השלחן ג)**

בספר 'שיעורי תורה' (עמוד פ"ט), הביא הגאון רבי חיים נאה את השיטות של **ה'מנחת ברוך'** (סימן ע"ה) ושל **ה'משיב דבר'**,⁶⁵ שמסבירות את הרמב"ם כדעת בעל התניא, ותירצו

64 נדפס בשנת תרפ"ח, ועל חידושו נשא ונתן עם הגאון רבי חיים זוננפלד זצ"ל, אשר כותב בהסכמה לספר, ועיקרו לברר תמיד על בוריה דעת האדמו"ר התניא זצלה"ה, והשגיח היטב על דבריו הנדפסים בספרים שונים. ראוי לציין שספר זה נדפס כחמש עשרה שנה לפני שהדפיס את ספרו 'שיעורי תורה', ועסק הרבה שנים בעניני השיעורים עד שהדפיס את ספרו 'שיעורי תורה'.

65 לנצי"ב מוואלאז'ין, סימן כ"ד.

שכוונת הרמב"ם היא ששבע השעורות מונחות על צדן, וכך שווה רוחב שבע שעורות, לאורך שתי שעורות, שהוא 2 ס"מ; וכן כתבו בעל 'בירורי המדות'⁶⁶ וה'דעת תורה'⁶⁷ וכן כתב בספר 'כנפי יונה';⁶⁸ ששתי שעורות באורך שוות לשש שעורות ברוחב, וכן הביא בשו"ת מהר"י אסאד (יור"ד סימן ר"ה), וכן כתב בספר 'בית ועד'⁶⁹ ובספר 'שיעור מקוה' (עמוד ע"ט) הביא מספר 'הון עשיר'⁷⁰ שביאר את לשון הרמב"ם "זו בצד זו בדוחק", והכוונה שיהיו מקצתן זו על זו, ובספר 'זכר ליצחק'⁷¹ כתב ש-7 השעורות הן על צדן, והאגודל - 2 ס"מ; כן כתב בשו"ת מהרנ"ש⁷² סימן צ"ה - כוונת הרמב"ם שהשעורות מונחות על צדן. ובספר 'לקוטי מגדים'⁷³ (או"ח סימן י"א ס"ק י"ד) הביא מספר 'אפריון שלמה'⁷⁴ דמפרש שם את דברי ה'מגן אברהם' כרוחב ז' שעורות, דהיינו שעורות בינוניות כשהן שוכבות על צדן. ובתשובת המבי"ט (סימן קמ"ג), בתחילה הביא מהרמב"ם שש שעורות, ואולי זו טעות דפוס, משום שאחר כך כתב שבע שעורות, ומכל מקום לא כתב כלשון הרמב"ם ברחבן, אלא בעובי ז' שעורות, וממילא יוצא שהכוונה על צדן.

בספר 'שיעורי ציון' (עמוד ל"ז) דייק הגאון רבי חיים נאה, באופן נפלא את דברי הרמב"ם אליבא דכל הפוסקים הנ"ל; וכך כתב הרמב"ם: "ומצאנוהו רוחב ז' שעורות זו בצד זו, דהכוונה שמצא את 'האגודל רוחב' שבע שעורות זו בצד זו, שתיבת רוחב קאי על האגודל, ולא על השעורות, וכיון שכתב שבע שעורות זו בצד זו בודאי אפשר לפרש דמיירי על צדן". נראה שיש להביא ראיה לדבריו מדברי הרמב"ם (שם, הלכה ב) שהביא את הגמרא במנחות (דף ל). וכתב: "לפיכך צריך שיניח בתחילת כל יריעה ובסופה רוחב אצבע אחת" דהיינו - הרוחב קאי על האגודל.

66 לרבי טוביה סגל מהארשיץ עמוד ל"א, נדפס בפראג בשנת תקס"ז, בהסכמת ה'תשובה מאהבה', ומרבי שמואל לאנדי בנו של ה'נודע ביהודה'; בשו"ת 'חתן סופר' סימן כ"ב הביא את שיטת זקנו החת"ס ואומר שתלמיד החת"ס ה'אמרי אש' סימן ל"ג חולק עליו, וכן בספר 'בירורי המידות' כתב שלא מודדים השעורות לרחבן אלא כשמונחות על צדן.

67 למהרש"ם מברזאן.

68 לבעל ה'מעיל צדקה' סימן ל"ד.

69 לרבי אברהם ברודא מווילנא עמוד כ"ט.

70 לרבי עמנואל חי ריקי, מחבר הספר 'אדרת אליהו'.

71 לרבי יצחק באדהב, נדפס בירושלים.

72 לרבי ניסן שידלוב ראב"ד קעלין, ובו שאלות ותשובות שנשא ונתן עם ה'נודע ביהודה'.

73 לרבי בן-ציון דון יחייא מלוצין ליטא, נדפס בשנת תר"ס.

74 לרבי שלמה רוס, נדפס בורשא בשנת תרל"ו.

בספר 'קונטרס השיעורים'⁷⁵ כתוב שמדידת השעורות על צדן היתה מקובלת באומות העולם בשנים קדמוניות; דהיינו, במציאות כאשר דוחקים את השעורות, הן מתייצבות על צדן מאליהן, ממילא כוונת ההסבר בלשון הרמב"ם: "זו בצד זו בדוחק" - על צדן.

מהרי"ל צינץ (סימן ג) כתב ששיעור אגודל הוא **אורך שתי שעורות**. בספר **'ארצות החיים'** (סימן י"א ס"ק כ"ג) הביא מספר 'גבורות ה' לרבי יוסף שלמה דאלמאדיגו,⁷⁶ שכתב בשם חכמי המידות כי האגודל כמו **2 שעורות לאורכן**, וכן כתב בשמו בשו"ת **'חוט השני'**⁷⁷ (סימן צ"ז), ויוצא לדבריו שרוחב האגודל הוא **2 ס"מ**,⁷⁸ וכן כתב בספר **'מאורי אור'**⁷⁹ (יור"ד סימן נ"ג) שרוחב אגודל אדם בינוני הוא שיעור שתי שעורות באורך.

בספר 'שיעורי תורה' (עמוד צ"ח) הביא שמקור הדברים הוא **מהתשב"ץ** (ח"ג סימן ל"ג) שכתב: "הרמב"ם נתן השיעור באורך שתי שעורות ורוחב ז' שעורות, הועלנו בזה לכיון האורך עם הרוחב כדי שלא נטעה בשעורות דקות ארוכות או קצרות עבות, אלא בינוניות מתאימות האורך והרוחב". עוד ראיתי שהתשב"ץ (ח"ג סימן ל"ה) כתב: "הרמב"ם דקדק בשיעור אצבע להשיב, שהוא כשיעור **שתי שעורות לאורך**", והוסיף התשב"ץ וכתב בספרו 'בין שמועה' (מאמר חמץ' דף ל"א): "**והאצבע** הוא **באורך שתי שעורות**, כמו שפירש הרמב"ם ז"ל בהלכות ספר תורה". הרי שלא הביא כלל רוחב ז' שעורות, משום שקשה יותר לדייק את השיעור מהן, אלא נקט בדרך קצרה וברורה לדעת את רוחב האגודל, שהוא **באורך שתי שעורות, שהן 2 ס"מ**, וממילא יוצא ששיעור **רוחב אצבע 2 ס"מ**.⁸⁰

לסיכום הדברים, מדברי הרמב"ם הנ"ל ומההסבר של גדולי הדורות בשיטתו, **שיטת 'המחדשים' המשנים את מסורת שיעורי תורה ומקטינים את רוחב האגודל ל-1.8 - 1.9**

75 להרה"ג אלחנן קנובסקי, סימן ב, אות י"א.

76 הנקרא היש"ר מקנדיאה.

77 לרבי יאיר בכרך בעל ה'חות יאיר'.

78 ראוי לציין שבעל התניא והגר"א פסקו לפי שיטתו של היש"ר מקנדיאה בספר 'האילם' בחישוב האופקים לזמני היום, וכן הביאו ה'תוספות' יום טוב' ברכות פ"א מ"א.

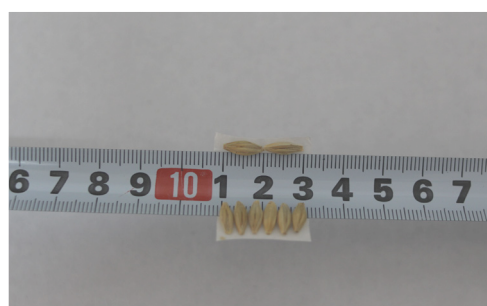
79 לרבי יצחק שור, אב"ד באקארעשט, נדפס בשנת תרל"ג.

80 ראה לקמן אות כ"א שהבאנו מהמהר"י בירב שהכשיר מקוה על-פי שיעור הרמב"ם היוצא בחשבון 2 ס"מ.

מ"מ, מופרכת מעיקרה,⁸¹ כי לא מצינו אצל גדולי הפוסקים העוסקים בדברי הרמב"ם הנ"ל, אפילו אחד שנוקט כי רוחב האגודל הוא פחות מ-2 ס"מ. הרמב"ם (בכורים פרק ו הלכה ט"ו) השווה את משקל הדרהם למדידת האצבעות, ולפיו רוחב 2 ס"מ לאגודל שווה למשקל הדרהם שהוא **3.2 גרם**, כפי שביארנו בהקדמה לקונטרס, וראה לקמן באות כ"א.

7 שעורות על צידן השוות ל- 2
שעורות לאורכן

2 שעורות לאורכן שהן 6 שעורות
על רוחבן

ג. רוחב האגודל

כתב רבינו אברהם בן הרמב"ם:⁸² "האצבע הנזכר הוא הגודל מאיש בינוני ביצירה, לא ננס האברים ולא גדול האברים, ולא רך בשנים, אלא ממוצע היצירה שהגיע לתכלית הגידול והוא בן ל"ה שנה או יותר".

בספר 'שיעור מקוה' (עמוד קמ"ו), סיכם את השיטות⁸³ שנקטו שרוחב האגודל הוא

81 ראה בספר 'מדות ושיעורי תורה' (עמוד צ"א), שכתב בו, שחישב את מידת רוחב האצבע - 1.9 ס"מ לפי הדרהם, ולא ממדידות שעשה. ובעמוד קל"ז ר"ח בניש כתב: "ובמציאות, אורך שעורה כ-1 ס"מ בממוצע", ואם כן לדבריו אורך שתי שעורות הם 2 ס"מ. וסותר את דבריו מהמציאות של אורך השעורה, במה שכותב שרוחב האגודל הוא 1.9 ס"מ.

82 מובא בספר 'מעשה רקח' הלכות סוכה, פרק ד, והביאו ה'משנה ברורה' (סימן תרל"ג ביאור הלכה ד"ה 'למעלה').

83 כ-69 במספר, ולמעשה יש הרבה יותר פוסקים שסוברים כן, אלא שפוסקים רבים נכללים בשיטת הרמב"ם, או השלחן ערוך.

2 ס"מ, [ועיין בקונטרס 'אבני צדק'⁸⁴ הערה 30, כך הורה למעשה הגאון **רבי איסר זלמן מלצר**, שהאגודל **2 ס"מ**] מצאתי פוסקים נוספים שנקטו כן,⁸⁵ בספר **'מנחת ישכר'**⁸⁶ (סימן כ"ט אות ט), כתב: "ומשערים האגודל במקום הרחב שבו, ולא ידחוק האגודל והוא כ-2 ס"מ". בספר **'מנחת יוסף'**⁸⁷ כתב (הלכות טריפות סימן נ"ג אות מ), ש'מסגרת השלחן' וה'דרכי תשובה' נקטו שהאצבע **2 ס"מ** היא, גם הביא ה'מנחת יוסף' שבספר **'אפריון שלמה'** הקשה על ה'חתם סופר' - איך כתב לדחוק האצבע, **ובלי דחיקה הוא 2 ס"מ**, ו'בדעת תורה' הביא ש-7 השעורות שוכבות על צדן, וממילא האגודל הוא **2 ס"מ**. כן פסק בשו"ת **'הרב'**⁸⁸ (סימן צ"ז אות א), "אם אין דוחקים האגודל, שפיר מכוון רוחב האגודל ל-2 ס"מ", והוסיף **"שכן נהגו המורים"**. גם מחבר הספר **'קינוץ יהודה'**⁸⁹ (הלכות טריפות סימן נ"ג) כתב שאגודל הוא **2 ס"מ**. בספר **'מטה אשר'**⁹⁰ (סימן ל"ה ס"ק צ"ה) כתב המחבר: "שיעור האגודל **2 ס"מ**". וכן כתבו ה'**מנחת יצחק'**⁹¹ (הלכות שחיטה סימן ל"ה סעיף ל"ח) **וה'עצי עולה'**⁹² (הלכות טריפות כלל ט"ו ס"ק כ"א); בספר **'תיקון העולם'**⁹³ הקשה המחבר על ה'דרכי תשובה' לאמור כיצד יחלוק על ה'חתם סופר', ותירץ שמדד בלי דחיקה, על כן עלתה לו האגודל **2 ס"מ**; בעל ה'**שאלת יעקב'**⁹⁴ כתב בתשובה שנדפסה בחוברת 'תל תלפיות', שפוסקים כמו 'התשובה מאהבה' החולק על

84 נדפס בסוף הספר 'שיעור מקוה'.

85 חלק מהפוסקים שניבא להלן, החמירו כשיעור הגדול, כמו ה'מנחת יוסף' וה'תיקון העולם' מכל מקום נקטו שהשיעור הקטן הוא 2 ס"מ, אולם שאר הפוסקים שהבאנו פסקו שאגודל שווה 2 ס"מ.

86 לרבי ישכר בער גאלדראט שו"ב ומגיד קעליץ פולין, קיבל הסכמות מהחפץ חיים, והאדמו"ר מסאקלוב.

87 לרבי חיים פרגר מבריסק, קיבל הסכמות מהמהרי"ל דיסקין, ורבי חיים סאלאוויצק מבריסק, והמהרש"ם מברזאן.

88 לרבי בצלאל זאב שאפראן, אב"ד באקוי רומניה.

89 לרבי יהודה לעמיל, דיין לאדז נדפס בשנת תרע"ג.

90 לרבי אשר אנשיל גרינוואלד, שו"ב אונגוואר, נדפס בספר 'שמלה חדשה'.

91 לרבי יצחק הוכנער שו"ב ביעליטץ, כתב שמשערים במקום הרחב של האגודל והוא כשיעור 2 ס"מ, קיבל הסכמות מהרב מטשעבין הגאון רבי דוב בעריש ווידענפלד, הגאון רבי מאיר שפירא מלובלין, ומכ"ק האדמו"ר רבי אהרן מבעלזא.

92 לרבי אברהם חיים איינהרין, תלמיד 'הייטב לב', כתב "אצבע היינו אגודל 2 ס"מ".

93 לרבי משה קליג, אב"ד הרובשוב, סובר להחמיר האגודל כשיעור צאל, והרב השואל רבי אברהם יצחק לובאוני מוואלין, כתב לפרש ששבע השעורות מונחות על צדן.

94 לרבי יעקב סגל פראגער חתנו של ה'מהר"ם שיק' אב"ד אדא ופעלראוואסעללא.

ה'נודע ביהודה' שיוצא לפיו כי האגודל 2 ס"מ. גם בשו"ת 'ויען יוסף'⁹⁵ (או"ח סימן כ"ד) כתב שהאגודל 2 ס"מ הוא, ובסימן קצ"ז הביא מהמהרש"ם מברזאן **שהטפח שווה 8 ס"מ**, ומשום כך כתב שיש לנהוג לחומרא בנוגע לפרצה בת 10 אמות, וכן כתב בשו"ת **מהרש"ג**⁹⁶ (סימן ט"ו) שיש לסמוך על המהרש"ם שטפח שווה 8 ס"מ. בספר **'שלחן מלכים'**⁹⁷ בכללים, בערך 'אגודל' הביא של'דעת תורה' האגודל 2 ס"מ, וכן הוא לדעת **'מסגרת השלחן'** הספרדי⁹⁸ ובאות מ"א כתב שה'תשובה מאהבה' חולק על ה'נודע ביהודה', וכן כתב בספר **'דבר ישרים'**⁹⁹ שהאצבע היא 2 ס"מ. בספר **'זכר ליצחק'** כתב, שמה שכתב הרמב"ם שרוחב האגודל 7 שערות, כוונתו כשהן מונחות על צדן והאגודל 2 ס"מ, וכן כתב בשו"ת **'מהרנ"ש'**¹⁰⁰ (סימן צ"ה), וכן כתב בספר **'מזכרת משה'**¹⁰¹ (עמוד קמ"ב), שהאגודל 2 ס"מ, ובספר **'תולדות שמואל'**¹⁰² (בהקדמה אות י"ג), כתב שלשיטת הרמ"ע מפאנו האגודל 2 ס"מ. בספר **'שמואל ברמה'**¹⁰³ (עמוד רנ"ח) כתב שלשיעור הקטן ג אצבעות הם 6 ס"מ. בספר **'ויעתר יצחק'**¹⁰⁴ (יור"ד סימן מ"א) כתב שהרבה פוסקים כתבו ששיעור אצבע הוא 2 ס"מ ויש לסמוך עליהם. בספר **'תורת חמד'**¹⁰⁵ כתב על שיעור הגאון רבי חיים נאה, **שהוא השיעור היותר קטן הנמצא בפוסקים**, והוא **השיעור היותר קרוב אל האמת**.

95 לרבי יוסף גרינוואלד, אב"ד פאפא.

96 לרבי שמעון גרינפעלד, אב"ד סעמהאלי, תלמיד ה'מהר"ם שיק'.

97 לרבי משה צבי לאנדא, אב"ד קליינוואבדיין נדפס תרצ"א.

98 לרבי מנחם עזריה מאיר קאסטילנובו אב"ד ור"מ פאדובה, נדפס בשנת ת"ר, בסימן נ"ג ג מביא ציור של אגודל ממורנו יצחק לוי וואלי, והוא רוחב 2 ס"מ, וכתב שכן נהג לשער רוחבו של אגודל באמצעיתו, וראה עוד בספרו שו"ת 'עמק המלך' סימן ל"ו שעושה שם חשבון איך לבנות מקוה; ויוצא שבנה את שיעור המקוה לפי רוחב אגודל 2 ס"מ, וראה שם שבנה כן מקוואות בערי איטליה בסיינה ובליורנו ובפאדובה ורוויגו וניציאה וטיאבטו ומנטובה ובגנובא.

99 לרבי חיים דוד זילבער, רבה של קויל, נדפס בשנת תרצ"ו.

100 ראה שם שרוצה להכשיר מקוה בשיעור זה, ויוצא שלא קיבל את חומרת ה'נודע ביהודה', כמו תלמידו של ה'נודע ביהודה' ה'תשובה מאהבה' שחלק על רבו.

101 לרבי נחום כהן לוי.

102 לרבי מאיר הלוי קליין, נדפס באוהעלי הונגריה בשנת תרפ"ז.

103 לרבי שמואל גאטליעב אב"ד פאפא.

104 לרבי יצחק העליר מפלך קאמניץ.

105 לרבי חיים מיכאל דוב ויסמנדל, עמוד (ק"ט - ק"כ), מובא בספר 'איש חמודות' (עמוד ש"י).

ד. ציור הרמב"ם

בשו"ת 'פאר הדור' להרמב"ם (סימן ס"ו), בקובץ 'תשובות לפיסא' (סימן ע"ד), ובכתב היד הנמצא באוניברסיטה של אוקספורד, מופיע ציור בגודל של האצבע אגודל ששלח הרמב"ם, וכפי שמופיע ברישום אורך הציור הוא 6 ס"מ,¹⁰⁶ והרוחב בצד השמאלי הוא 2 ס"מ, ובצד הימני הוא 2.1 ס"מ; ראיתי במאמר¹⁰⁷ של הרב יונה מרצבך שהוא טוען כי רוחב האצבע היא 2.3 ס"מ, והביא ראיה מהתמונה הזו, אך באמת לא דייק במדידתו משום שהגודל המדויק של הציור, עד כמה שאפשר לסמוך עליו, הוא 2 ס"מ. מכל אלו מוכח שהרמב"ם לא השתמש בדירה קטן, כפי שמובא על ידי 'המחדשים', אלא בדירה שמשקלו 3.2 גרם התואם למידת האצבע הנ"ל.

ה. אורך האמה לפי חכמי המידות

בפתיחה ל'קונטרס השיעורים' הביא הגאון רבי חיים נאה, שבספר 'ערך מלין'¹⁰⁸ (עמוד ח ד"ה הערה כוללת), כתב שחכמי המידות חישבו את אורך האמה כפי שחישבו את הצאל הפריזאי, ויוצא אורך האמה לדבריהם 56 ס"מ,¹⁰⁹ דחישבו את רוחב האצבע כ-7 שיעורות, והוסיף 'ערך מלין': "מדתם היא, כפי שכתב הרמב"ם (בפ"ט מהלכות ספר תורה ה"ט), שרוחב האגודל 7 שיעורות". על דבריו אלו העיר הגאון רבי חיים נאה, שהפוסקים נקטו ברמב"ם ש-7 השעורות מונחות על צדן, והיות ש-7 שיעורות מונחות על צדן שוות לשש שיעורות מונחות לרוחבן, צריך לנכות שביעית מחישוב האמה לחכמי המידות, ויוצא אורך אמה של תורה שווה **48 ס"מ**. עוד הביא בספר 'שיעורי תורה' (עמוד ע"ו), שהחוקרים מביאים כי האמה שהיו הערבים מודדים בה, היא זרוע באורך של 24 אצבעות, וכל אצבע מודדים ברוחב שש שיעורות, יוצא שאורך האמה **48 ס"מ** בדיוק; את הדברים הללו העתיק הסטייפלער בספר 'שיעורין של תורה' (סימן ז אות י"ח) הכותב: "רוחב השעורה לחכמי המדות היא 3.33 מ"ל"מ", ובעמוד כ"ג אות ד כתב: "האמה הערבית היתה באורך 144 שיעורות כפול 0.333 ס"מ",¹¹⁰ יוצא **שהאמה**

106 כן הוא אורך האגודל הבינוני במציאות על פי מדידות אורכו - 6 ס"מ, כפי הציור שהביא הרמב"ם.

107 ב'מאסף נועם' כרך ז עמוד רפ"ג.

108 לרבי חיים יעקב שעפטיל, נדפס ברדיטשוב תרס"ז.

109 ראה בספר 'רוח חיים' יור"ד סימן ר"א, לרבי חיים פאלג'י הכותב שיש אמה באיזמיר של מוכרי בגדים שאורכה 28 אגודלים, היות וחישב את רוחב האגודל ל-2 ס"מ יוצא אורך אמה זו 56 ס"מ.

110 $48 = 144 \times 0.333$ ס"מ, והיא אמה של 24 אצבעות, יוצא רוחב כל אצבע 2 ס"מ.

שווה 48 ס"מ,¹¹¹ וכבר הבאנו לעיל באות ב מדברי **היש"ר מקאנדיה** שכתב על-פי חכמי המידות שרוחב האגודל הוא כמו 2 שעורות לאורכן, ויוצא מדבריו כי רוחב האגודל הוא **2 ס"מ** לדעת חכמי המידות. בספר 'שלטי הגבורים'¹¹² (פרק ע"ב עמוד ש"ו), כתוב: "וגם אצל הקדמונים שלא מבני עמנו היה שרביט של מידה, דומה לקנה הקודש הזה הכתוב ביחזקאל,¹¹³ והלאטיני קראו אותו אצינא,¹¹⁴ והוא שרביט שהיו מודדים בו השדות, וארכו היה של 10 רגלים, ורגל הוא 4 טפחים שהם 16 אצבעות",¹¹⁵ ויוצא אורך הקנה 40 טפחים שהם 6 אמות בינוניות ו-4 טפחים, וקנה זה יותר גדול משל יחזקאל ב-4 טפחים".¹¹⁶

ו. הוראה למעשה בגודל האמה מאת החזון איש

כתב החזון איש ב'קונטרס השיעורים' (סימן ל"ט, סוף אות ט"ו): **"כל מה שכתבנו אינו אלא להחמיר"**, דהיינו, עיקר ההוראה וההלכה למעשה הוא כמו השיעור שנקט ופסק הגאון רבי אברהם חיים נאה, במקום שהשיעור הגדול הוא קולא; ושמעתי מהגאון **רבי שריה דבליצקי** שליט"א, שהיה מבאי ביתו של החזון איש, שכאשר עבר החזון איש לגור בפרדס שברחוב חזון איש, וכל האזור מסביב היה פרדס, ביקש מבן ביתו שימדוד לו האם מביתו ועד הבית הקרוב לו, שהיה בנין בית הכנסת דחסידי סטריקוב, יש שבעים אמה ושיריים, **כפי השיעור שפסק הגאון רבי חיים נאה**; זאת ביקש כדי שיוכל ללכת בשבת בכל העיר, ולא רק אלפים אמה מביתו, ומצאתי עוד אסמכתא כזאת להנהגת החזון איש, בספר 'קרית אריאל' (עמוד רנ"ט), ובו מביא עדות מרבי יצחק הלברשטט, ומרבי בן ציון במברגר [משגיח בישיבת פוניבז'], שמדדו בשליחות החזון איש את התחום המזרחי של בני ברק לעשות עירוב תחומין עבור אדם שרצה ללכת בשבת לבית החולים בלינסון שבעיר פתח תקוה הסמוכה לבני-ברק, **והורה להם החזון איש**

111 ב'אינציקלופדיה בריטניקה' (מהדורה 11 ערך weights) כתוב האמה המקובלת במלכות פרס כ-48 ס"מ.

112 לרבי אברהם הרופא משער אריה פורטלאונה, נדפס במונטבה בשנת שע"ב.

113 פרק מ פסוק ה, "וביד האיש קנה המידה שש אמות באמה וטפח". רש"י מפרש שאמה בינונית היא בת 6 טפחים, שהיא אמה וטפח באמה בת חמשה, ובביאור הגר"א כתב: "באמה וטפח פירוש שכל אמה היא בת ששה טפחים שהיא סתם אמה קטנה בת חמשה ועוד טפח".

114 ACAENA, והחוקרים מביאים שהאצינא אורכו 3.2 מטר, ויוצא שאורך האמה הוא 48 ס"מ.

115 כן הוא מביא מספר שכתב ציליאו.

116 דהיינו, שהקנה של יחזקאל אורכו היה 36 טפחים, כן כתב ה'מצודת דוד'.

במפורש להחשיב את האמה לפי 48 ס"מ.¹¹⁷

כתב הסטייפלער בספרו 'איפת צדק' [עמוד לד]. ומכל מקום לענין דאורייתא יש לחוש לחומרא לחשוב נמי האמה גם 48 גם 60 הכל לחומרא כיון דאיכא קצת מהאחרונים ז"ל דסברי הכי, וזו היא הוראת מרן הגאון האמיתי החזו"א שליט"א והדין דין אמת לאמתה של תורה.

ז. ניתי ספר תורה וניחזי

כתב הרמב"ם¹¹⁸ (הלכות ספר תורה פרק ט הלכה א), "צריך לעשות הספר תורה ארכו כהקיפו, וכמה הוא ארכו ששה טפחים שהן 24 אצבעות ברוחב הגודל"; וכתב בשו"ת הרשב"ש (סימן שכ"א), שלכתחילה אין לקרות בספר תורה שארכו פחות מששה טפחים, מפני כבוד הציבור.¹¹⁹ **אורכו של ספר תורה שכתב הר"ן** לפני כש מאות שנה,¹²⁰ הוא **48 ס"מ**,¹²¹ וכן היקפו, ומקום הכתיבה שם כ-34 ס"מ, ומתאים בדיוק למה שכתב הרמב"ם (שם, הלכה ה), "ידוע שאורך הדף שבע עשרה אצבעות,¹²² לפי שמניח גליון למעלה שלוש ולמטה ארבע אצבעות"; שהם 7 אצבעות, דהיינו גליון חלק-14 ס"מ ועוד 34 ס"מ של הכתיבה שווה **48 ס"מ**, השווים לאורך ספר התורה להרמב"ם, וזו הוכחה נפלאה שהאמה 48 ס"מ היא, ורוחב האצבע - 2 ס"מ.

¹¹⁷ ראה בספר 'בירור הלכה' (או"ח סימן תפ"ו), שנשאל האם השמועה הזו נכונה, ומה סברת החזו"א להחמיר, והשיב שהחזו"א הסכים להגר"ח נאה, ששיעור פדיון הבן הוא 96 גרם, ועל-פי זה יש ראייה מהרמב"ם (הלכות עירובין פרק א י"ב), שרוחב האגודל הוא 2 ס"מ, **על כן אין להקל בערובי תחומין בניגוד לשיעור זה.**

¹¹⁸ ראה בתשובת הרמב"ם לרבי נהוראי ב"ר הלל הדיין שו"ת 'פאר הדור' סימן ס"ו, בה מאריך להסביר כיצד לעשות הספר תורה אורכו כהיקפו.

¹¹⁹ ר"ת הלכות ספר תורה (מחזור ויטרי עמוד 655, וגנזי ירושלים צ"ח), כתב שאורך הספר תורה ילפינן לה מלוחות שאורכן ששה טפחים, והראב"ה הלכות תיקון ספר תורה (סימן אלף קמ"ט), העתיק את דברי ר"ת שאורך הדף ששה טפחים כשיעור אורכן של לוחות, והוסיף שכן צריך לעשות גם היקפו. ¹²⁰ נמצא כיום בספריה הלאומית.

¹²¹ ראה בספר 'צדקת הצדיק' להרה"ג אריה ליב פרידמן עמוד ל"ז: שמביא את התיאור של הספר תורה הזה, וכתב שאורכו 48 ס"מ, ראה עוד בכתב עת 'המעייין' כ"ו, במאמרו של הרה"ג דוד מצגר שליט"א.

¹²² דהיינו מקום הכתיבה, והיות שכל אצבע היא 2 ס"מ, שווה אורך הכתיבה 34 ס"מ.

ח. גובה האדם

בספר 'שיעורי תורה' (עמוד ס), כתב בשם **ה'מנחת ברוך'** שדעת רוב הראשונים¹²³ היא כשיטת התוספות (חגיגה דף י"א. ד"ה 'ברום' ובמקומות נוספים), שגובה האדם עד הכתפים הוא ג אמות,¹²⁴ וכתב ה'מנחת ברוך' (סימן ע"ה), שגובה האדם הבינוני עד הכתפים הוא 144 - 145 ס"מ, ובצירוף הראש גובהו הוא כ- **173 ס"מ; המהרי"ץ**¹²⁵ כתב: "קומת אדם בינוני היא כמו ג אמות פוליש שהם 72 צאהל¹²⁶ ועד כתיפו הוא 60 צאהל פולני", יוצא שעד הכתפים גובה האדם הבינוני הוא 145.5 ס"מ,¹²⁷ ובצירוף הראש גובהו הוא כ-175 ס"מ.

נתונים אלו הם פירכא לדברי 'המחדשים' המקטינים את אורך האמה ל-45 ס"מ, דאם מקטינים את השיעור יוצא שגובה אדם בינוני עד הכתפים דהוי 3 אמות לפי רוב הראשונים, הוא כ-135 ס"מ בלבד, ובתוספת הראש גובהו 163 ס"מ בלבד - פחות במידה רבה מגובה אדם בינוני במציאות, ומגובה האדם הבינוני לפי חישוב ה'מנחת ברוך', אשר **החזו"א מגדירו "מרי דכולי תלמודא ומרי דעובדין ולבו כלב הארי"**, אם כן, פשוט הדבר שאין בכוח ה'מחדשים' לחלוק על דבריהם ולגמד את גובה האדם הבינוני.

המהרי"ק (שורש קע"ג) כתב, שהדורות לא השתנו, וגודל האדם הוא כמו שהיה בזמן חז"ל, ובספר 'זהרם הכהן'¹²⁸ (או"ח סימן י"ט), כתב שביקר בעיר פומפיי באיטליה אשר נתכסתה על ידי לבה מהר געש לפני 2000 שנה בערך, וכל הממצאים שנשתמרו משם מוכיחים שלא השתנה גובה האנשים, וכן גובה המשקופים של הבתים שם הם כגובהם בימינו.

123 רבנו חננאל, שבת (דף צ"ב.), ורש"י שם ד"ה 'אשתכח', המאירי הר"ן שם, והריטב"א עירובין (דף מ"ח.), ורבנו יהונתן על הרי"ף שם, וכן כתב הערוך, וכיון שרוב ראשונים הכי סבירא להו הכי נקטינן.

124 אמה נמדדת בקנה הזרוע; ראה לקמן באות י, וכתב בספר 'שיעורי תורה' עמוד ס שאורך הזרוע הוא שליש מגובה האדם עד הכתפים, כן מבואר ברש"י בכורות (דף מ"ד). ד"ה בעל מום, "כל אדם אין גופו אלא שלש אמות באמתו" וכן כתב רבנו גרשום שם, ובספר 'גלות עליות' וכן בספר 'דרכי הוראה' כתבו שמדדו ומצאו שהזרוע הוא שליש הגוף עד הכתף, וכן מדד הגאון רבי חיים נאה, ומוכח שגובה אדם ג אמות הוא עד הכתפים ללא הראש.

125 אב"ד סאבין מגדולי הפוסקים ברוסיה, נדפס בספר 'בית שאול'.

126 בספר 'שיעור מקוה' עמוד קל"ח כתב שצאהל פוליש הוא 2.425 ס"מ, ואמה פוליש אורכה 58.2 ס"מ.

127 $145.5 = 60 \times 2.425$ ס"מ.

128 להרה"ג ירמיה הכהן שליט"א.

ט. רוחב האדם

ישנה עוד ראייה לאורך האמה מרוחב גופו של אדם, דאיתא בגמרא סוכה (דף ז:), שגברא באמתא יתיב, וכן הוא בכמה מקומות בש"ס: עירובין (דף ד: ודף י"ד:), יומא (דף ל"א.), חגיגה (דף י"א.); בשו"ע (יו"ד סימן ר"א א.), נפסק ששיעור מקוה לטבילת האדם הוא אמה על אמה ברום ג' אמות, שיעור זה גדול במקצת מרוחב גופו של אדם בינוני, כדי שיוכל להיכנס ברווח כשזרועותיו אינן צמודות לגופו. כתב הרמב"ן בבא בתרא (דף ק:), שרוחבו של אדם הוא אמה, והוא שליש אורכו, ובתוס' ד"ה אמה פסחים (דף ק"ט:), וכן בתוס' ד"ה ורחבן בבא בתרא (דף ק"א.), כתבו שרוחב גוף האדם הוא אמה רק כשהוא בבגדיו, ובמקוה רק כשידיו אינן צמודות ממש לגופו, ובקבר רק אם דופני הארון הוי אמה; על כן מובנים דברי המשנה בנוגע לרוחב הכוך שהוא ששה טפחים, **ואכן במציאות רוחב הכוכים הם 48 ס"מ**; כן כתוב בספר 'והרים הכהן' (או"ח סימן י"ט), שלפי מדידת רוחב הכוכים בסנהדריה ובבית שערים שרוחבם 6 טפחים, עולה אורך האמה **48 ס"מ**; הגר"ז שכטר שליט"א כתב בספרו 'בעקבי הצאן': "הנה אחר מדידות רבות מצאתי שרוחב הכתף באדם בינוני הוא כ-44 ס"מ, ועם דופני הארון במת, או עם בגדים באדם חי מגיע בערך ל-48 ס"מ". משמע שרוחב גופו של אדם הוא מעט פחות מאורך אמת היד הבינונית שהוא **48 ס"מ**; **זוהי ראייה נפלאה לאורך האמה מרוחב הכוכים במציאות.**

י. אורך הזרוע

בספר 'שיעור מקוה' (עמוד ל"ח), הביא הגאון רבי חיים נאה, ראייה מאורך הזרוע של האדם לאורך האמה שהיא 6 טפחים, השווים ל-24 אצבעות,¹²⁹ רש"י מפרש בכתובות, (דף ה:), ובמנחות (דף י"א.) ד"ה "זו אמה", כלומר, מודדים את האמה מהאצבע הגדולה, וביאר דבריו שכוונתו למדידה מהמרפק עד ראש האצבע שנקראת אמה; רבינו עובדיה מברטנורא (אהלות פרק א משנה ח), פירש 'בקנה' עצם המחובר ליד, מלשון קנה המדה שבו מודדים האמה,¹³⁰ בספר 'דרכי הוראה' (פרק ג) מביא ראייה נפלאה שמודדים האמה בזרוע עד המרפק, מהירושלמי (יומא פרק ד הלכה ד) האומר, שידית המחטה

129 עיין לעיל במבוא מה שהבאנו בשם רבנו שמואל חסיד, - שהיה מבאי ביתו של הגר"א - שהוכיח בקונטרס 'תורת חסידים' הנדפס בספר 'זכרון יעקב' בדיוק, כדברים שכתב הגאון רבי חיים נאה.

130 וכן כתב שם 'תופסות אנשי שם' בשם הר"ש משאנץ, ומקור הדברים באיוב (פרק ל"א כ"ב), "ואזרועי מקנה תשבר"; רש"י פירש - 'מקנה' הוא עצם העליון העגול כקנה ועל שהוא עגול כקנה קורא אותו כן.

ביום כפור "היה בה אמה ומחצה כדי שתהא הזרוע מסייעת", ואם נאמר שהאמה היא עד בית השחי מדוע צריך ידית באורך אמה וחצי כדי שהזרוע תסייע, באמה רגילה סגי, אלא ודאי שהאמה היא עד המרפק,¹³¹ ומוסיף שזו ראייה שאין עליה תשובה. ובשלחן ערוך (או"ח סימן שמ"ט סעיף א'), פסק שלכל אדם יש ארבע אמות ברשות הרבים שיכול לטלטל בהם, ומוודים לו באמה שלו; וכתב ה'מגן אברהם' (ס"ק ב), שהיא הזרוע, וביאר בשו"ע הרב (סימן שמ"ט סעיף א'), שמודדים את האמה בקנה הזרוע, מהמרפק עד סוף אצבע האמה;¹³² בפתחה ל'קונטרס השיעורים' הביא הגאון רבי חיים נאה, שכן פסק הרמ"ע מפאנו בסימן ג, וכתב בספר 'דרכי תשובה' (סימן י"ט ס"ק כ"ז), שמדד את הזרוע של אדם בינוני, ויצא לדבריו ששיעור אורך האמה הוא **48 ס"מ**, ושיעור האצבע הוא **2 ס"מ**.

י"א. שיעור הזרת

בשו"ע יור"ד (סימן קצ"ח סעיף ל"ו), כתוב: "צריך שיהיה המקוה גבוה מעל טבורה זרת לפחות"; ה'באר הגולה' הביא שמקור הדברים הם מהרשב"א, והתשב"ץ מסכים לדבריו, ומפרש שזרת שווה חצי אמה בת 6 טפחים; ה'פתחי תשובה' מביא מספר 'לבושי שרד' שיש מחלוקת בנוגע לאורך הזרת: לפי הרשב"א אורכה 10 אצבעות, שהן 2.5 טפחים, ולדעת שאר הפוסקים, אורכה 12 אצבעות, שהן 3 טפחים, ופסק שלכתחילה צריך להקפיד על 3 טפחים שהם 12 אגודלים, ובדיעבד סגי ב-10 אגודלים; בספר 'שיעורי תורה' (עמוד נ"ה), הביא מספר 'ערך מלין' שרוב הראשונים סוברים כי זרת היא חצי אמה דהיינו 3 טפחים, וכן כתב בשו"ע הרב בקונטרס 'תקוני המקוה', וגם רבי שמואל חסיד סובר כן,¹³³ בספר 'שיעורי שבט הלוי' (סימן קצ"ח ל"ו), הביא **שהמנהג הוא לעשות 24 ס"מ**, ובדיעבד סגי ב-20 ס"מ, יוצא שמנהג העולם בדין זה מוכיח שאי אפשר לחשב את רוחב האגודל **פחות מ-2 ס"מ**.

131 ראה לעיל הערה 124 שכתב שמדד ומצא שהזרוע הוא שליש הגוף עד הכתף.

132 וכן כתב בספר 'אהל מועד' לרבי אברהם ביק מפרסבורג, (עמוד ק"ב), בשם מורנו, עמרם סגל מערענש, אמה מודדים עד פרק המבדיל בין הזרוע והקנה, כמו שכתב הרד"ק. וכן כתב בספר 'ישר וטוב' לרבי ישראל טוביה כהן.

133 ראה לעיל במבוא.

י"ב. היחס בין הביצים לאצבעות ולגודל האמה

ב'לוח המדות' [של רבי שמחה קאלימאני, אב"ד וינציאה],¹³⁴ לאחר הבאת דברי הרמב"ם במדידת רוחב האצבעות, ורביעית היא משקל כ"ז דראמי,¹³⁵ כתב: "לצדק יחדיו שיעור **'הביצים עם האצבעות'**,¹³⁶ מהמידות הנ"ל צריך לומר כי אמה בת ששה טפחים גודלת¹³⁷ שלשה רבעי אמה של צמר מוינציאה בקירוב, ואמנם **המקוה נמדד באמות שוחקות לחומרא**,¹³⁸ וידויק מאמר של חז"ל גופו של אדם ג אמות בלי הראש, כמו שהסכימו בעלי התוספות".

בספר 'עיקרי דינים'¹³⁹ הביא מספר 'פחד יצחק',¹⁴⁰ ובו כותב שהכשיר על פי חשבון זה את המקוה בפירנצה בשנת תפ"ח, משום שעל המקוה יצא ערעור מרבי עמנואל חי ריקי, בעל 'משנת חסידים' שהוא חסר בשיעור, כיון שהרב דמתא סימן סימון במקוה על פי חשבון הביצים, לפיו עד הסימן היו המים מ"ח סאין מי גשמים, ומעליו היו ממלאים מים שאובין, וטען הרב דעד הסימן יש יותר מכדי שיעור בחומש מלגאו,¹⁴¹ ואילו כת שניה טענה שעד הסימן יש בדיוק כדי שיעור מקוה, אך רבי עמנואל חי ריקי טען שעד הסימן המקוה חסרה;¹⁴² הרב דמתא, וכת המכשירים, סמכו עצמם על ספר התנ"ך שנדפס בוינציאה משנת ת"ח, שבהקדמתו כתוב שאמה בת ששה טפחים היא שלושת רבעי אמה של צמר בוינציאה בקירוב, ונחלקו ביניהם בנוגע לכוונת המילה 'בקירוב': הרב דמתא סבר שב'קירוב' פירושו 1/40 פחות, משלושת רבעי אמה של צמר בוינציאה, ולחומרא לא דק, והכת השניה סברה שכוונת המילה 'בקירוב' היא

134 נדפס בשנת ת"ח.

135 דארמי הוא כינוי של דרהם, וכן מצינו בפוסקים שמכנים את המטבע דראמס.

136 בהסבר הדברים ראה לעיל הערות 25-28.

137 אולי צריך לומר גודלה.

138 ויוצא שחישב את גודל האמה ל-48 ס"מ, ואמה שוחקת שהיא תוספת חצי אצבע שווה ל-49 ס"מ, וכן הביא בספר 'שיעור מקוה' עמוד קי"ב מהרשב"א, וה'בית יוסף' פסק כהרשב"א; ראה לקמן הסבר החשבון.

139 הנקרא 'עיקרי הד"ט' לרבי דניאל טירני אב"ד פירנצה, הלכות מקוואות, נדפס בשנת תקס"ג.

140 לרבי יצחק לאמפרונטי.

141 דהיינו, שהיתה במקוה תוספת של עשרים אחוז מהשיעור שצריך.

142 שיטתו היא שהטפח 9.6 ס"מ, וכתב למדוד את האמה מבית השחי, אך חלקו עליו כל הפוסקים ואמרו שמוודדים את האמה מהמרפק, ראה לעיל אות י'; למידה זו יש שם מיוחד 'אמת השחי' כמבואר בתמיד פרק ג משנה ו, וברש"י ב"מ דף ל"ג. ד"ה אחד יורד לאמת השחי, ואמה רגילה היא מהמרפק עד סוף האצבע אמה.

'בדיוק' $\frac{3}{4}$ ומעט פחות,¹⁴³ וחישבו את אורך האמה כ-51 ס"מ, אף כי אינה משתווה לגודל הביצים;¹⁴⁴ כאשר באה השאלה להכרעת בעל ה'פחד יצחק', הורה להכשיר את המקוה כהוראת הרב דמתא, ולא פסק כפי הערעור שיצא, מפני שסבר כשיטת הרב דמתא שלפיה המקוה כשר, אלא שדייק יותר בחישוב וכתב ש'בקירוב' הוא $\frac{1}{24}$ פחות מ- $\frac{3}{4}$ מאמה של צמר;¹⁴⁵ ראה לדבריו הביא מ'לוח המדות' של רבי שמחה קאלימאני הנ"ל, וכתב בסופו: "לשער מקוה וחלה רק למנין הביצים והאצבעות ולא במשקל המים". עוד כתב ה'פחד יצחק': "שכן מצא כחשבון הזה בספר 'סדר הברכות' נדפס באמסטרדם בשנת ת"פ בהסכמת מהר"י אבואב ומהר"י ששפורטש ומהר"ש די אוליוירא, נמצא בתוכו בלשון פורטוגלי קונטרס קטן לאחד ממגורשי ספרד בקיצור דיני מקוה ששיעור מקוה הוא מ"ד אלף וקי"ח אצבעות, ושיעור מ' סאה שהם האלפים ותש"ס ביצים הכל עולה למקום אחד". [דהיינו - חישבו שאמה שוחקת היא 49 ס"מ, שהיא תוספת חצי אצבע על אמה עוצבת, על כן כתבו ש- 44118 אצבעות מרובעות הם שיעור מקוה, $44118 \times 2 \times 2 = 352.944$ ליטר, השוות לאמה על אמה ברום 3 אמות שוחקות, $49 \times 49 \times 3 = 352.947$ ליטר].

מכל הנאמר לעיל יוצא שבהכשר המקוה בפירנצה,¹⁴⁶ שיעור גודל הביצים שווה לשיעור האמות, הנהות לאמות שעל-פי חישבו של רבי שמחה קאלימאני - 48 ס"מ, ומידת אמה שוחקת היא 49 ס"מ; כך שיעור הביצים ושיעור האמות יהיה זהה, כפי שהביא בעל ה'פחד יצחק' מספר 'סדר הברכות'.¹⁴⁷ לפי שיטת 'המחדשים' הסוברים

143 אורך האמה של צמר בוינציאה הוא 68.265 ס"מ, ו- $\frac{3}{4}$ מאמת הצמר של וינציאה = 51.198 ס"מ, ומעט פחות - 51 ס"מ.

144 שלפי שיעור זה יוצא משקל הביצה כ-65 גרם.

145 החוקרים כותבים שאורך האמה של צמר בוינציאה הוא 68.265 ס"מ, משום שמשערים אותה ב- 303.4 קווים פריזאים; כל קו שווה 0.225 ס"מ, ו- $\frac{3}{4}$ מאמה זו שווה 51.198 ס"מ, פחות $\frac{1}{24}$ שהם 2.133 ס"מ, כפי שדייק ה'פחד יצחק' את כוונת המילה ב'קירוב', יוצא אורך האמה 49 ס"מ, והיא אמה שוחקת, וראה בספר 'מדות ומשקלות של תורה' עמוד רמ"א, שהביא מחוקרים כעין חשבון זה אלא שלא דייק לגמרי במספרים.

146 בשו"ת 'עמק המלך' סימן ל"ו עושה שם חשבון איך לבנות מקוה, וכתב שמצא בספר 'פחד יצחק' שעושה את אותו חשבון כפי שהוא כתב, ובספרו 'מסגרת השלחן' מביא ציור ממורו ורבו של אגודל שרוחבו 2 ס"מ, ויוצא שבנה את שיעור המקוה לפי אגודל של 2 ס"מ, וראה שם שלרווחה הוסיף במקוה עוד כ-9881 אצבעות וסך הכל היו במקוואות שבנה כ-432 ליטר, ובנה כן מקוואות ברוב ערי איטליה בסיינה ובליורנו ובפאדובה ורוויגו וניציאה וטיאבטו ומנטובה, ובג'נובה.

147 בספר 'עיקרי הד"ט' סימן י"ט, כתב שרביעית היא כ"ז דרהם, השווים לרוחב אצבע 2 ס"מ, ולמשקל הביצה 57.6 גרם, ראה לעיל בהקדמה הערות 25-28 בהסבר החשבון.

שמשקל הדרהם קטן ממה שנקטו הפוסקים, וכדי להתאים בין המידות הם מקטינים את אורך האמה ל-45 ס"מ, ואם כך לא נמצא מקום לכל החישוב הנפלא שהביא בספר 'פחד יצחק' להכשיר המקוה, ונפל כל חישובם בבירא דמקוה הנ"ל.

י"ג. אמת הבנין

בספר 'זרע אמת' (יור"ד סימן צ), כתוב שלא צריך לחשוש לקבל את המידה הגסה שקיבלו במנטובה, ולשער את מידת המקוה ביותר מ-24 גדלים לאמה, דהוי נגד קבלת כל הגאונים הראשונים והאחרונים, ששיערו את מידת המקוה ב-41472 אצבעות, וחישבו לחומרא שמידת אמה שוחקת שווה 44118 אצבעות; גם הביא משו"ת **הריב"ש** בסימן רכ"ה האומר, שמשערים את אורך האמה 6 טפחים, כל טפח שווה 4 גדלים של אדם בינוני, והוסיף שעל פי המציאות, מידתו 6 טפחים, כאשר מודדים במקום הרחב באגודל של אדם בינוני, השווה לאמת בנין שלנו; כן כתוב במשנה (כלים, פרק י"ז משנה י'): "אמת הבנין ששה טפחים", וכן מצאתי שבכתבי יד של מורנו הרב אי"ש ג"ר¹⁴⁸ (יור"ד סימן ר"א), כתוב שאמת בנין של מודינא היא 6 טפחים, כמו כן המידות מזמן הראשונים ועד הדורות האחרונים לא השתנו, עד כאן תוכן דבריו. הרמ"ע מפאנו (סימן ג), כתב: "אורך אמת בנין שלנו הוא ששה טפחים, ומודדים אותה מהמרפק עד סוף אצבע האמה"; בספר 'דרכי תשובה' (סימן י"ט ס"ק כ"ז), כתוב שאמה זו היא **48 ס"מ**, ויוצא שבפאנו ובמודינא, אמת הבנין היתה שווה, ונמדדה על-פי אורך היד הבינונית; זו הוכחה נפלאה של בעל ה'זרע אמת' והפוסקים שהביא, שאורך האמה היא **48 ס"מ**, והכשירו מקוואות על פי שיעור זה - שיעור אמה שוחקת שהוא 49 ס"מ.

י"ד. מידת הפיס

בספר 'חוט השני' (סימן צ"ז), הביא שבתחילת ספרו של היש"ר מקנדיאה [במדרגה א] מציג המחבר את המידות שבהן הוא משתמש, וזו לשונו: "האמה שיעורה רגל ומחצה, רוצה לומר מששה טפחים, ונקראת קוביטו או אולנה, הרגל הנקראת פיס הוא ארבע טפחים, הטפח הוא שיעור ארבע אצבעות ברחבם". אורך ה'קוביטו' כ-48

148 כוונתו לרבי אברהם יוסף שלמה גראציאנו, רבה של מודינא בין השנים תכ"ו-תמ"ה, מגאוני רבני איטליה, ורוב תשובותיו כתובות בכתבי יד, חלקן נדפסו בספר 'פחד יצחק'; מצאתי שבהקדמה לשו"ת הרמ"ע מפאנו הוא כותב שעבר על כל התשובות שלוש פעמים לאחר שכבר תיקנו אותן שלושה רבנים, וכתב עליהן הגהות.

ס"מ, ויוצא שאורך האמה הוא 48 ס"מ, ורוחב האצבע כ-2 ס"מ; חישוב זה מתאים למה שכתבנו באות ב על-פי 'ארצות החיים' אשר ציטט את רבינו היש"ר מקנדיאה שכתב על-פי חכמי המידות שרוחב האגודל הוא כמו 2 שעורות לאורכן, כמו כן חישוב זה מתאים למה שכתב בספר 'פתח הדביר' בשמו שרביעית היא 27 דראמי, השווים ל-86.4 גרם;¹⁴⁹ מדידה זו שווה למידות שנקטו כל הפוסקים באיטליה, כפי שהבאנו באות ה ובאות י"ב ובאות י"ג.

ט"ו. אורך האמה, והיחס לאמת אינדיזיש

כתב הטור (חו"מ סימן קנ"ד ס"ק ל"ה), "כל אמות סתמא שבתלמוד הם ששה טפחים, והטפח הוא ארבע גודלים", וכתב ב'כנסת הגדולה' (אות פ"ב), שגם ה'מרדכי' בפרק 'המוכר פירות' כתב שאין למדוד לפי מידות העולם שקורין אמות, אלא לפי התלמוד שלפיו יש 24 גודלים באמה, והרשב"א (סימן תתק"י) כתב בשם ה'עיתור' שזרת היא חצי אמה, ובכתב יד של מורו נמצא כתוב שברמב"ם (שבת פרק ט הלכה ז), משמע כמו ה'עיתור', שאומר שסיט כפול שהוא 2 טפחים, והוא המידה שבין האגודל לאצבע וקרוב ל-2/3 זרת, שהיא ג' טפחים ושווה חצי אמה, וכן כתב הריב"ש (סימן רכ"ה), שהאמה 6 טפחים ומשערים בבינוני.

בספר 'פתח הדביר'¹⁵⁰ הביא מספר 'לחם שלמה'¹⁵¹ הכותב שהאמה היא 24 גודלים ומשערים מדידה זו לפי אדם בינוני; כדי לדעת כיצד לשער מהו הבינוני, הביא משו"ת 'בית דוד' (סימן ק"ל), שמידת אמת בנין היא 6 טפחים, ומוודדים את האמה בפרק הזרוע; 4 אמות של תורה שוות ל-3 אמות הנקראות אצלנו 'אינדיזיש'¹⁵² וסיים: "שכן הוא המנהג". כמו כן הביא בספר 'יד אהרן'¹⁵³ בשם ה'בית דוד', שאלפים אמה תחום שבת הם אלף חמש מאות אינדיזיש,¹⁵⁴ חישוב זה מתאים לדברים שהבאנו בשמו בנוגע לשיעור מקוה, [לקמן באות כ"א].

149 $86.4 = 3.2 \times 27$

150 בהשמטות לסימן ק"ן.

151 לרבי שלמה בולה, נדפס בשאלונקי בשנת תק"ן.

152 האינדיזיש הוא כ-64 ס"מ; ויוצא שהאמה לפי התורה, היא $\frac{3}{4}$ מאמה זו, דהיינו, 48 ס"מ.

153 לרבי אהרן אלפאנדארי ח"ב סימן שצ"ז, נדפס באיזמיר בשנת תצ"ה.

154 המידה אינדיזיש מופיעה בשו"ת מהרשד"ם חו"מ סימן רע"ו, נדפס בשאלונקי בשנת ש"ס, אחרי פטירת המהרשד"ם.

ט"ז. גודל הוולד בהיוולדו

בספר 'שיעורי תורה' (עמוד 52), הביא מהמדרש (בראשית רבה פרק י"ב), שאורך תינוק בהיוולדו הוא אמה בערך, בלשון המדרש - "אמה גרומה", וכתב בספר 'ערך מלין': "אמה גרומה פירושה אמה ושמינית" דהיינו, תוספת של 3 אצבעות על האמה; ממדרש זה יש להביא ראיה לאורך האמה, שהרי אורכם הממוצע של התינוקות בהיוולדם הוא 48 - 54 ס"מ,¹⁵⁵ ולמעשה אורכם הממוצע של הנולדים בני תשעה חודשים הוא 54 ס"מ; אם כן יוצא שאורך האמה הוא 48 ס"מ;¹⁵⁶ המדרש מוסיף: "צא וחשוב אמה ומחצה בכל שנה" - נראה לומר שכוונת המדרש היא שאורך תינוק בן שנה הוא אמה וחצי, דהיינו 72 ס"מ,¹⁵⁷ וכך מידותיו בימינו, כלומר, הגובה הממוצע של תינוקות בני שנה הוא 72 ס"מ. ממדרש זה ניתן להוכיח שלא חלו שינויים בגודל הטבעי של האנשים, וכגודל התינוקות בימינו, כן היה גודלם בזמן המדרש.

י"ז. רוחב הרגל

בספר 'שיעורי תורה' (עמוד נ"ו), הביא ראיה לאורך הטפח מהגמרא (שבת דף פ"ה.), הלומדת שרוחב פרסת הרגל הוא טפח, וכן איתא בירושלמי (כלאים פ"ג ה"ג), שצריך להניח מקום חלק בין ירק לירק כמלוא רוחב פרסת הרגל, דהיינו - טפח; ועוד כתב שם שמדד את רוחב פרסת הרגל, ויצא לפי חישובו שהבינוני הוא שמונה ס"מ, יוצא מכך שהטפח שווה 8 ס"מ,¹⁵⁸ וכן יוצא מהחישוב של ספר 'דרכי הוראה'¹⁵⁹ (פרק י"ט)¹⁶⁰.

ר"ח בניש¹⁶¹ כתב: וזו לשונו "איתא דרוחב פרסת הרגל הוא טפח. וכפי המציאות רוחבה אינו יותר מ-8 ס"מ והיא ראיה לשיטת הגאון רבי חיים נאה". ובהערה 92 שם

155 ראה ב'אנציקלופדיה הלכתית רפואית' עמוד 686.

156 שמינית אמה = 6 ס"מ, ועוד 48 ס"מ = 54 ס"מ.

157 $1.5 \times 48 = 72$ ס"מ.

158 בספר 'דבר ישרים' כתב שמדד את רוחב פרסת הרגל ויצא כ-8.5 ס"מ.

159 לרבי יהונתן אליאשברג, נדפס בוילנא תרמ"ה.

160 שמדד זרוע של אדם ונכנסו בו 20 אגודלים, ולפי זה יוצא רוחב האגודל 2.4 ס"מ, וכתב שמדד את פרסת הרגל ומצא שרוחב הרגל הוא מעט יותר משלשה אגודלים, וג' אגודלים הם 7.2 ס"מ ומעט יותר הוי 8 ס"מ.

161 בספר 'מדות ושיעורי תורה' עמוד צ"ג.

מצטט מספר 'שיעורי תורה' עמוד נ"ו וכו' "וכיון שמידת הזרוע¹⁶² 45-47 ס"מ". וזה סילוף דברי ה'שיעורי תורה' שכתב שם: "וכיון שמידת הזרוע היא 45-48-50 ס"מ", וזרוע בינונית היא 48 ס"מ.

י"ח. אורח הטפח

הרמב"ם (שופר פרק א הלכה ה), כתב: "שיעור השופר כדי שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן"¹⁶³; ה'הגהות מיימוניות' וה'מגיד משנה' כתבו: "דהיינו טפח"¹⁶⁴ כדאיתא בגמרא נדה" (דף כ"ו).

רש"י (עירובין דף נ"ב:), וכן ה'בעל המאור' (עירובין סוף פרק ד), כותבים שאחזת החבל היא טפח וחצי אצבע, דהיינו, תפיסת אצבעותיו עם עובי הגודל; אם כן רואים שהם סוברים שאחזת האצבעות בלי האגודל היא טפח; מדדתי את אחיזת היד של אנשים רבים ויצא שהטפח הוא 8 ס"מ.

בשו"ת 'חוט השני' (סוף סימן צ"ז), כתוב שאגרוף עם זקיפת האגודל הוא שני טפחים, ומדדתי את אגרוף היד של אנשים רבים בזקיפת האגודל דהוי שני טפחים; אורך יד בזקיפת אגודל הבינוני הוא 16 ס"מ, ואם כן אורך הטפח שווה 8 ס"מ.

י"ט. רוחב הסיט

במשנה (שבת דף ק"ה:), כתוב: "האורג שני חוטין שיעורו כמלא הסיט"; רש"י מפרש: "סיט הוא הפסק שבין אצבע לאמה כמו שאדם יכול להרחיבו", ובפירוש המשניות (כלים, פרק י"ג מ"ד), כתב הרמב"ם שמלא הסיט הוא 4 אצבעות בגודל,¹⁶⁵ וכתב רבינו

162 חשבון אורך הזרוע הבינוני 45.6 ס"מ, הוא הרבה פחות מהזרוע הבינוני במציאות, ועל-פי חשבון זה יוצא שלמידת ה'דרכי הוראה' יצא רוחב האגודל 2.28 ס"מ, ורוחב פרסת הרגל הוא 6.84 ס"מ ומעט יותר, וזה הרבה פחות מהמציאות שהיא 8 ס"מ.

163 כתב ה'מגיד משנה' מקור הדברים הוא בגמרא (ר"ה דף כ"ז:), ופירש - כדי שיאחזו אדם בינוני לא קטן ולא גדול, וראה בשו"ת מהרי"ט סימן י"ט ה'ה'ן לגבי שיעור המקוה, ומביא ראיה מגמרא זו לגבי אורך הטפח.

164 בספר 'שיעורי תורה' עמוד רמ"ה כתב ששיעור בכדי שיראה לכאן ולכאן היינו טפח שוחק, כן הוא שיטת הרי"ף גיאת בטור סימן תקפ"ו, והטור חולק וסובר שהשיעור בשופר הוא טפח עוצב, וכתב הב"ח שהטור סובר שהוא כמו שאר הטפחים המנויים בגמרא נדה דף כ"ו. שהם טפח עוצב.

165 וכן כתב שם רב האי גאון: "הסיט" - "פירוש שיעור סיט ארבע אצבעות של בוהן שהוא גודל",

עובדיה מברטנורא שיעור מלא הסיט כל מה שאפשר לאדם להרחיב בין אצבע לאמה, השווים לטפח.

מדדתי את הרווח שבין האצבע לאמה והתוצאה - באדם בינוני - 8 ס"מ בדיוק.

רבינו עובדיה מברטנורא (שבת פרק י"ג מ"ד), כתב שסיט כפול הוא הרווח שבין האגודל לאצבע ובהקדמה לקונטרס הבאנו מהגאון רבי שמואל חסיד שכתב: "והסיט הוא ההרחק שבין האצבע השניה לשלישית, והסיט כפול הוא ההרחק שבין האגודל לאצבע הוי שליש אמה", אם כן, קיים דיוק רב בדבריהם בנוגע למדידת הסיט שצריכה להימדד בין האצבעות, ולא בראשי האצבעות. במציאות במדידת הרווח שבין האגודל לאצבע יוצא שהמידה הבינונית שווה ששה עשר ס"מ, והיא מתאימה בדיוק לשיעור 2 ס"מ לאגודל.

ר"ח בניש¹⁶⁶ כתב: "אמנם מה שכתבו הראשונים שסיט שוה לטפח, עולה במדידה שבין האצבעות כ-8.3 ס"מ, והיא ראייה לשיטת הגאון רבי חיים נאה", וצריך עיון כיצד יסביר את שיטתו המקטינה את הטפח לפחות מ-8 ס"מ, ממדידת הסיט שבדק בעצמו ויצא לו מעט יותר מ-8 ס"מ.

כ. קוטר הסלע

איתא בגמרא (חולין נ:): "נקדרה כסלע טריפה שאם תמתח תעמוד על טפח", וביארו התוספות ד"ה "לכשתמתח" - "כשתקיף הסלע בחוט וימתח החוט יהיה בארכו טפח", מכאן שקוטר הסלע¹⁶⁷ הוא כשליש טפח;¹⁶⁸ בקטלוג המטבעות של המוזיאון הבריטי ישנם צילומי מטבעות מתקופת היונים בשם 'פונדיונים' שנמצאו באשקלון, וכן של

ובפירוש ה'מלאכת שלמה' הביא שכן כתבו הר"ש, והרא"ש.

166 בספר 'מדות ושיעורי תורה' עמוד קכ"ב הערה 44.

167 מצאתי שראיה זו כתב רבי דוד האפמאנן בשו"ת 'רבי עזריאל הילדסהיימר' יור"ד סימן ר"י, וכן בספר 'שיעורי תורה' בהקדמה השניה דן בזה. אמנם הר"י מרגולין בספר 'הידורי המידות' עמוד ש"כ הביא דיון בהוכחה מהיקפו של ה'סלע'. וכתב: "ממצא זה - 'חדש' הוא בידנו, לפיכך לא מצינו לו התייחסות מגדולי הדור האחרון שעסקו בסוגיות אלו; החזו"א הקה"י והגר"ח נאה". הרי שלא ראה הפוסקים שהבאנו; - וישן מפני חדש תוציאו.

168 החשבון המדויק הוא: קוטר כפול 3.14 שווה להקיף, ראה הערה 170.

'סלע נירונית',¹⁶⁹ והקוטר שלהן כ-2.55 ס"מ;¹⁷⁰ אם כן יוצא שהטפח שווה 8 ס"מ.¹⁷¹ הרמב"ם (פ"ט משחיטה הל"ו), כתב: "נקדר הבשר הזה בעגול או באורך אם היה יתר מכסלע והוא כדי שיכנס בו שלשה גרעיני תמרה זו בצד זו בדוחק הרי זו טריפה", ובימינו היקף של שלושה גרעיני תמרים מסוג 'מג'הול', או 'ענברה' הוא 8 ס"מ בדיוק;¹⁷² זו ראייה ברורה נוספת נגד 'המחדשים' המקטינים את שיעור הטפח ואת שיעור האמה, שעיוותו את חשבון היקף הסלע (ראה הערה 171), על מנת להקטין את שיעור הטפח.

תצלום סלע נירונית קוטר 2.55 ס"מ, והיקפו 8 ס"מ.

כ"א. אורך הרופו = טפח

מצינו בפוסקים (שו"ת 'בית דוד' סימן פ"ב),¹⁷³ ראייה ברורה נוספת לאורך הטפח, לפיה הטפח שווה באורכו למידת 'רופו';¹⁷⁴ אורך ה'רופו' שהשתמשו בו הסוחרים ביון,

169 עיין משניות כלים פרק י"ז משנה י"ב, המשווה בין פונדיון האיטלקי לסלע נירונית.
170 ראה בספר 'מדות ושיעורי תורה' עמוד קס"ה, המביא תצלום של סלע נירונית קוטר 2.55 ס"מ, ו- $3.14 \times 2.55 = 8$ ס"מ.

171 ר"ח בניש עמוד קס"א כותב: "לשיטת הגאון רבי חיים נאה קוטר הסלע הוא 2.66 ס"מ בקרוב, לשיטתנו הוא 2.53 ס"מ". ר"ח בניש עיוות את החשבון שכבר מופיע בראשונים ש- π (יחס בין היקף עיגול לקוטרו) = 3.14 ראה בפירוש המשניות לרמב"ם עירובין פרק א משנה ה האומר, שהקוטר הוא שלוש ושביעית מההיקף בקירוב, ובתוספות ערובין דף יד. ד"ה והאיכא הקשו דלפי חכמי המדות הקוטר הוא פחות משליש מההיקף, והביאו הש"ך יור"ד סימן ל סק"ה. ולפי זה יוצא לשיטת הגאון רבי חיים נאה קוטר הסלע המדויק הוא 2.5465 ס"מ, ולא 2.66 ס"מ כפי שכתבו ר"ח בניש ורה"י מרגולין, ולשיטת 'המחדשים' הסוברים שרוחב הטפח הוא 7.6 ס"מ, יוצא שקוטר הסלע הוא 2.42 ס"מ, דבר הנסתר מהמציאות של קוטר סלע.

172 המדידה היא כשהגרעינים מונחים אחד לצד השני, ולא בצורה משולש.

173 לרבי יוסף דוד אב"ד ור"מ שאלונקי, נדפס בשאלונקי בשנת תצ"ז, לאחר פטירתו.

174 ראה בספר 'שמן המשחה' הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ג המביא כן בשם ה'בית דוד'.

הוא 8 ס"מ;¹⁷⁵ בספר 'שיעור מקוה' (עמוד קכ"ג), הביא, מספר 'זכור לאברהם'¹⁷⁶ (יור"ד אות ט), הכותב, שמצא כתב יד **מהריב"ש** שעושה חשבון בנוגע למקוה בחביות עגולות ומרובעות כמה 'אוקאש'¹⁷⁷ יש בהן, על פי אורך האמה שיש בה שתי זרתות או ששה רופס, ומכיון שאורך כל רופס שווה 8 ס"מ, יוצא שאורך **האמה שווה 48 ס"מ**;¹⁷⁸ בכל אצבע מרובעת¹⁷⁹ יש 2.5 דרהם;¹⁸⁰ ממילא יוצא שחישב את משקל הדרהם ל-3.2 גרם.¹⁸¹

מצאתי תשובה חדשה¹⁸² **למהר"י בירב**¹⁸³ שנשאל אודות אמבטיה שנעשה למקוה, השואל כתב שיצא עליו ערעור מחכם אחד שסבר שבכל 'רופו' יעלו גודלים,¹⁸⁴ השואל טען שהסיבה לכך בהיות גודלו של המערער שמן ורחב, ומדד בגודלו שהוא הבינוני ועלו 4 אגודלים ב'רופו',¹⁸⁵ סיכום תשובת המהר"י בירב היא, שהמקוה כשר, וכתב: "וכל שכן שאינך מחוייב למדוד שיעור הגדול אלא כשיעור השיעורים שכתב הרמב"ם ז"ל¹⁸⁶ ואם יבא גודלך לפי אותו השיעור הוא השיעור האמיתי".¹⁸⁷ ועוד כתב המהר"י בירב שבמקום שיש סתירה בין מדידת האצבעות למדידת הביצים הולכים אחד מדידת

-
- 175 ספר 'מדות ומשקלות עולמיות', וראה בספר 'קריית אריאל' עמוד רמ"ז.
- 176 לרבי אברהם אלקלעי משאלונקי, נדפס בשנת תקנ"ח.
- 177 ה'אוקאש' משקלו 400 דרהם, 1.280 ק"ג, ראה בקונטרס 'מסורת משקל הדרהם' עמוד כ"ג, ובספר 'שיעור מקוה' עמוד קע"א מביא שמצא כתב יד עתיק ויוצא לדבריו חשבון האוקא ק"ג.
- 178 חישוב זה מתאים למה שהבאנו בשמו לעיל אות ט"ו, שהאמה של תורה שווה 3/4 מאמת 'אינדיזיש'.
- 179 בלשוננו אצבע מעוקבת, דהיינו קוביה בגודל אצבע, מכילה מים במשקל 2.5 דרהם.
- 180 וכן כתב רבי יצחק סגי נהור בנו של הראב"ד הלכות חנוכה שאצבע שווה 2.5 דרהם.
- 181 לפי החשבון $8 = 3.2 \times 2.5$ גרם ושווה לאצבע מרובעת שהיא 2 ס"מ, לפי החשבון $8 = 1 \times 2 \times 2$.
- 182 נדפסה בספר זכרון 'הצבי והצדק' עמוד ק"ד מכתבי יד.
- 183 מורו ורבו של מרן ה'בית יוסף', והמבי"ט.
- 184 'רופו' בשאלונקי אורכו 8 ס"מ, ואם כן יוצא שחשב את האגודל ל-2.66 ס"מ, $8 \div 3 = 2.66$.
- 185 יוצא רוחב אגודל הבינוני 2 ס"מ, $8 \div 4 = 2$.
- 186 הלכות ספר תורה פ"ט ה"ט, הגודל רוחב, שבע שעורות בינוניות זו בצד זו בדוחק והן כאורך שתי שעורות בריח.
- 187 מכיון שלחשבון השואל האגודל הוא 2 ס"מ, והמהר"י בירב כתב לו שאינו מחויב למדוד לפי השיעור הגדול אלא כשיעור הרמב"ם, יוצא שלמד ברמב"ם שיעיקר השיעור הוא 2 שעורות לאורך העולות 2 ס"מ, וראה לעיל אות ב בהסבר דברי הרמב"ם.

האצבעות,¹⁸⁸ אלא שהחשיב את רוחב האצבע 2 ס"מ, והיא הקובעת את השיעורים.

כמו כן ראיתי בקונטרס 'דיני מקוה'¹⁸⁹ שכתב כי אורך ה'רופו' הוא מעט יותר מ-8 ס"מ; זוהי ראייה ברורה על-פי הפוסקים שלא חישבו את אורך האמה והטפח, ואת משקל הדרהם כדברי 'המחדשים'.

כ"ב. מוציא רמון

בספר 'שיעורי תורה' (עמוד ר"כ), כתוב שהמקור של שיעור מוציא רמון נמצא בסדר 'תקוני המקוה' לבעל התניא,¹⁹⁰ ששיעורו: "טפח על טפח מרובע הוא מעט יותר ממוציא רמון", ובספר 'שארית יהודה' סימן ל"ו כתב שמקורו הוא מספר מלכים א פרק ז,¹⁹¹ וכן יש ראייה מפסקי התוספות (פסחים דף ק"ט: אות רצ"ד), לכך ששיעור מוציא רמון הוא טפח; בספר 'גידולי טהרה' (שאלה ד), כתב דסתם רמונים שראה בצרפת הם כראשו של תינוק קטן, וכתב בספר 'שיעורי תורה' שם, שרמונים אלו היו גם כן בערך טפח, שהרי פני תינוק הוא טפח, כמפורש בגמרא (סוכה דף ה:); בספר 'דרכי תשובה' (יור"ד סימן ר"א ס"ק נ"ו), הביא את הגידולי טהרה' ודחה דבריו, שהרי מרמון ארץ ישראל יש לשער.¹⁹²

סיכום הדברים: כתוב בספר 'שיעורי תורה' שם, שמדד רמונים בזמנינו וקוטר הרמון הבינוני הוא 8 ס"מ; וממילא יש ראייה לאורך הטפח שהוא 8 ס"מ.

כ"ג. אורך אצבע האמה

בספר 'שיעורי תורה' (עמוד נ"ה), הביא מהרש"ש (כתובות דף ה:), שאמה בת חמישה טפחים נמדדת מן פיסת היד זולת האצבע אמה, דהיינו, מהמרפק עד האצבע אמה הוי 5 טפחים, וביחד עם האצבע הוי 6 טפחים, כן כתב "ודבריו נכונים ד'אורך אצבע האמה' באדם בינוני הוא 8 ס"מ", וכן כתב בספר 'ערך מלין' ערך אמה, "אורך אצבע האמה שוה

188 כן כתבו תלמידיו מרן ה'בית יוסף' בשו"ת 'אבקת רוכל' סימן נ"ג, והמבי"ט בסימן קמ"ג.

189 לרבי חיים עזרתי משאלונקי, נכתב בשנת תרצ"א.

190 נדפס בשלחן ערוך הרב בסוף הלכות נדה.

191 ראה שם שמדייק מפסוקים ט"ו - י"ח, ובספר 'שיעורי תורה' עמוד רכ"ז מביא ראייה לשיטת בעל התניא מהגמרא בשבת דף צ"ה: עיין שם.

192 דהיינו, שה'דרכי תשובה' הבין שהרמונים שראה הגידולי טהרה' בצרפת היו גדולים יותר מטפח.

לטפח", ואורך 'אצבע האמה' הבינוני הוא 8 ס"מ.

כ"ד. כריסא דתורא

ראיתי שהסטייפלער בספרו 'שיעורין של תורה' (סימן ח) רוצה להביא ראיה לשיטה המגדילה את השיעורים, וסוברת שרוחב האגודל הבינוני הוא כ-2.4 - 2.5 ס"מ, "מהגמרא בבא קמא (דף נ"א.), דאיתא שם דמכריסא דתורא עד ארעא ארבע טפחים, וכתב שאמנם לא מדד שוורים אבל כפי שעולה בזכרוננו, דמכריסא דתורא עד ארעא אין פחות מארבעים ס"מ, ואם שיעור אצבע הוא כשני ס"מ, יוצא שארבע טפחים הם שלושים ושנים ס"מ, וזה לא מן ההווה".¹⁹³

הנה במה שרוצה להוכיח מכריסא דתורא, לשיטתו גם יקשה, שהרי אומר שכריסא דתורא אינו פחות מארבעים ס"מ מהקרקע, וממילא גם יצטרך להסביר את השיטה של ארבעים ס"מ, כיצד הדבר מסתדר עם כריסא דתורא? אלא שיש פלא עצום בדבריו, שהרי הרשב"א¹⁹⁴ שם כתב: "ארבע טפחים לאו דוקא, דטפי מארבע ודאי איכא, ואפילו נפל לחפירה פחותה משה טפחים חייב, וחיישינן לה משום טריפה"; מצאתי שקיים זן של שוורים באנגליה שכריסם גבוה מהארץ בשלושים וחמישה ס"מ בערך; אם כן יוצא דזה סתירה לשיעור הגדול, ואיתא בגמרא בבא קמא (דף ס"ה:), ששור בן יומו קרוי שור, ואם כן לאחר הלידה מכריסו לארץ יש כשלושים ושנים ס"מ; זוהי ראיה לשיעור אצבע השווה 2 ס"מ.

כ"ה. עובי הפרה

היות שבשוורים עסקינן, נראה להביא ראיה לאורך האמה מהגמרא בעירובין (דף י"ט.), שאומרת וכמה עוביה של פרה, אמה ושני שליש אמה, והנה עובי של פרה

193 בספר 'דרכי הוראה' פרק כ"ו הקשה את קושית הסטייפלער ותירץ וזה לשונו: "באמת מכריסא דתורא הכרס יורד למטה בין הרגלים עד ארכובה הנמכרת עם הראש ושפיר לא נשאר רק ד' טפחים ממנה לארעא".

194 שוב ראיתי שכן כתב ה'דרכי הוראה' שם, שעל פי הרשב"א הקושיא מעיקרא ליתא.

ממוצעת הוא שמונים ס"מ,¹⁹⁵ ואם כן יוצא שאורך האמה הוא 48 ס"מ בדיוק,¹⁹⁶ ורוחב האגודל שווה 2 ס"מ, לא פחות ולא יותר.

כ"ו. מקדח של רופאים

בגמרא (בכורות דף ל"ח.), כתוב: שרב נחמן אומר שמקדח הוא יותר גדול מסלע סתם, ופירש רש"י שהכוונה למקדח של רופאים שקודרין בו את הראש לתקן את המכה, היקפו של סלע סתם הוא טפח כמבואר בלשון הגמרא (חולין דף נ:): "היקפו הוי טפח"; זאת אומרת שמקדח של רופאים גדול יותר במעט מטפח. בספרי המחקר מסופר שמצאו בעכו גולגלת שהיו בה סימני ניתוח, וקוטר החור שהיה בגולגלת הוא 2.6 ס"מ; יוצא שהיקף המקדח הוא 81.64 מ"מ,¹⁹⁷ והיקף הסלע הוא פחות במעט מזה,¹⁹⁸ אם כן יוצא שהטפח שווה 8 ס"מ. ראיתי בספר המחקר 'מדות ומשקלות של תורה' (עמוד ס"ז), תמונות של מקדח רופאים עתיק שהקוטר שלו 2.6 ס"מ.

כ"ז. תירוצי המלקטים

בספר 'קרית אריאל' (עמוד רל"א), המחבר מתרץ את ההוכחה המפורשת שהבאנו, באות ב' בנוגע לאורך השעורה, שהוא 1 ס"מ במציאות, וכן נקטו כל גדולי הדורות ה'כנפי יונה', אדמו"ר הזקן בעל התניא, הנצי"ב מוואלאזין כדבר מובן מאליו ללא חולק, ורוחב האגודל השווה ל-2 שעורות באורך, הוי 2 ס"מ; זוהי שיטת הרמב"ם, כלומר, רוחב האגודל שווה 2 ס"מ, מידה התואמת למשקל הדרהם שהוא 3.2 גרם. ההבדל בנושא זה הוא: ש-2 ס"מ לרוחב אצבע, זו אצבע שוחקת, וחישוב 'המחדשים' 1.9 ס"מ לרוחב אצבע, זו אצבע עוצבת. על תירוצו זה יש לומר:

א כבר הביא בספר 'שיעורי תורה' (עמוד רמ"ג), משו"ת 'מהר"ם שיק' (יור"ד סימן קצ"ט), הכותב, "שיעור שבע שעורות לאגודל שכתב הרמב"ם, זה שיעור אצבע

195 ראה בספר 'מדות ושיעורי תורה' לר"ח בניש עמוד קפ"ט הכותב, שמדד כמה פרות בינוניות ורוחבן 75-80 ס"מ, וכתב שהיו פרות גדולות רחבות יותר אם כן יוצא לדבריו שרוחב פרה בינונית הוא 80 ס"מ, ורוחב האגודל 2 ס"מ.

196 $1.66 \times 48 = 80$.

197 $2.6 \times 3.14 = 8.164$ ס"מ.

198 ראה לעיל אות כ בהסבר הדברים.

מצומצם",¹⁹⁹ וזה מנוגד לדברי ה'קרית אריאל' ש-2 ס"מ הם אצבע שוחקת.

ב] החילוק בין עוצבת לשוחקת מצינו בגמרא רק בשיעור אורך אמה וטפח, ולא בשיעור אצבע, כלשון הגמרא עירובין (דף ג:): "כל אמות באמה בת ששה אלא הללו שוחקות והללו עצבות". וכתב הרמב"ם בפירוש המשניות עירובין (פרק א משנה א): "וענין מצומצם שיהו אצבעות ידיך דחוקות זו לזו בעת שתשער ששת הטפחים ותלחצם עד כמה שתוכל, ושאינו מצומצם, הוא הפך זה, והוא שתשאיר אצבעות ידיך סמוכות זו לזו בלי לחץ אלא יכנס האור"; כלומר רואים מדברי הרמב"ם **שאיין החילוק בין עוצבת לשוחקת ברוחב האצבע,**²⁰⁰ אלא בשיעור אורך הטפח והאמה בלבד.

ג] כמו כן קשה שהרי הביא שם בספר 'שיעורי תורה' מספר 'גלות עליות' בשם הרשב"א, שהחילוק בין אמה שוחקת לאמה עוצבת הוא חצי אצבע לאמה, ואם נוסף חצי אצבע לשיעור האמה, לפי חישוב של 1.9 ס"מ לאגודל, יוצא שאורך האמה כ-46 ס"מ, אבל חסרים עדיין לדבריו, יותר מ-2 ס"מ, שהרי האמה עוצבת לפי הרמב"ם היא 48 ס"מ, וכיון שאי אפשר לומר שזה החילוק בין אמה שוחקת לאמה עוצבת, ממילא אין בדבריו כלום.

כמו כן הוסיף ה'קרית אריאל' לתרץ שם, שאולי השעורה של הרמב"ם היתה קצרה יותר, וצריך לומר שאורכה 0.95 ס"מ. על תירוץ זה יש לומר:

ד] כל הפוסקים הביאו שהשעורה אורכה 1 ס"מ, לא מצינו אפילו אחד מהפוסקים שכותב פחות מאורך של 1 ס"מ.

ה] עוד קשה, שהרי כתב הרמב"ם "שאגודל רוחב" שווה 7 שעורות, השוות לשתי שעורות באורך, והפוסקים פירשו²⁰¹ כי כוונת הרמב"ם שמדובר בשבע שעורות המונחות על צדן, השוות ל-6 שעורות ברוחבן, אך אם מקצרים את אורך השעורה, ממילא צריך לקצר גם את רוחב השעורה כדי שיתאימו המידות; יוצא שרוחב השעורה הוא 0.31 ס"מ, ואם כן כיצד כתבו 'המחדשים', שמשקל השעורה בימינו²⁰² הוא 0.044

199 ראה לעיל אות ט"ו שהבאנו מהפוסקים ה'בית דוד' וה'יד אהרן' שמדדו תחום שבת לפי רוחב אצבע 2 ס"מ, ובאות י"ב וי"ג הבאנו שהפוסקים מדדו בשיעור זה להכשיר מקוה, אם כן יוצא שהפוסקים סברו ש-2 ס"מ לאצבע היא אצבע עוצבת.

200 וכן כתב בשו"ת 'אמרי יושר' ח"א סימן פ"ח.

201 ראה לעיל אות ב בביאור רוחב האצבע.

202 שרוחבה 0.33 ס"מ, ואורכה 1 ס"מ.

גרם,²⁰³ ושווה למשקל השעורה בזמן הרמב"ם, הרי לטענתם השעורות של הרמב"ם היו רזות יותר וקצרות יותר,²⁰⁴ ואם כן משקל השעורות הוא פחות בכ-14.2 אחוזים,²⁰⁵ ומשקל כל גרעין שעורה בגודל זה הוא 0.0377 גרם, ולא 0.044 גרם כפי חישובם; משקל הדרהם שהוא 64 שעורות, יהיה 2.41 גרם, והרי בחישוב זה קיימת סתירה לשיטתם שלפיה משקל הדרהם הוא 2.83 גרם; יוצא ממילא ששיעור רביעית הוא כ-65 גרם, אבל לשיטתם, שיעור רביעית הוא 75 גרם. נראה מדבריו שלא למד בעיון את דברי ה'שיעורי תורה' כאשר ניגש לעסוק במקצוע השיעורים, על התירוצים של ה'קריית אריאל', יתאימו דברי הגאון רבי שריה דבילצקי שליט"א **שלא רבים יחכמו במקצוע זה**.

כ"ח. רוחב האגודל והרביעית לפי שיטת ה'נודע ביהודה'.

בספר 'מדות ושיעורי תורה'²⁰⁶ כתוב, שרוחב האגודל, לפי שיטת הצ"ח, הוא 2.34 ס"מ; לפי חשבון זה יוצא שרביעית לפי הצ"ח היא כ-138 גרם, וחצי משיעור זה שווה 69 גרם; בעמוד תקי"ב הביא רביה לשיטתו שנוקט ששיעור רביעית הוא 75 גרם:²⁰⁷ "שהרי הצ"ח הורה להכפיל את השיעור שעל פי הביצים והמנהג בשיעור הגדול הוא רביעית של 150 גרם, אם כן השיעור הקטן אינו יותר מ-75 גרם בערך". ואם שיעור הרביעית הוא 86 גרם, אין זה שיעור כפול. הרי הוא סותר עצמו, שהרי לחשבוננו הרביעית לפי חישוב הצ"ח היא 138 גרם, וחצי מזה - 69 גרם, ולא 75 גרם, כפי שכתב ש-75 גרם הוא חצי משיעור הצ"ח. ומלבד זאת הרי כתב בספר 'שיעור מקוה' (עמוד ס"ט), שרוחב האצבע לצ"ח היא כ-2.5 ס"מ, ויוצא ששיעור הרביעית כ-166 גרם.

203 משום שהתאימו את המשקל הממוצע של כל השעורות בימינו, וראה בקונטרס 'מסורת משקל הדרה' עמוד ט"ז, שצריך למדוד בשעורה מדברית, כלשון המשנה; הממוצע של כל השעורות בימינו אינו נוגע להלכה.

204 אורך 0.95 ס"מ, ורוחב 0.31 ס"מ, וממילא גם עובי השעורה יותר קטן.

205 לדבריהם אורך השעורה בזמן הרמב"ם היה יותר קטן בחמשה אחוזים, וכן הרוחב והעובי של השעורה, וביחד יוצא כ-14.2 אחוזים, פחות מגודל השעורות שישנם כיום.

206 לר"ח בניש, עמוד פ"ו הערה 53.

207 לפי חשבון דרהם 2.83 שיעור הכוס כ-76 גרם, $2.83 \times 27 = 76.41$, ולא 75 גרם שהוא מספר עגול.

כ"ט. גודל אגוז לוז

כתב הרמ"א (או"ח סימן תס"א ה), מצה נפוחה באמצעיתה אסורה, ובשו"ע הרב (סעיף כ"ה), כתב שהמצה אסורה רק אם החלל הוא בגודל של אגוז לוז (שקורין האזיל נוס), או כמו אצבע אגודל בינוני;²⁰⁸ בספר 'מלבושי יו"ט'²⁰⁹ על 'הלבוש' סק"ה כתב:

שמעתי משם גדול שהיה משער החלל כשהיה כעובי אצבע אסרו, ואין אני זוכר באיזה אצבע מן ה' אצבעות, ואמנם באליה רבה (אות י"ז), מביא מה שכתב בשם זקנו לשער באגודל בינוני, ושכן קיבל מרבתי, וכן כתב בתשובות בית יעקב (סימן ס"ח) בשם הגאון מוהר"ר העשיל ז"ל, אלא דמשמע שם לאסור אף בנקב קטן, וכן במגן אברהם משמע לשער באצבע קטן, ואין לזוז מקבלת זקיני הגאון ז"ל שהיה רב וזקן מופלא, וכן הביא הגאון המהר"ל מפראג לשער החלל כאצבע אגודל, ועכשיו שמעתי שהגאון מוהר"ר שמואל והגאון מוהר"ר פייביש²¹⁰ אביו אב"ד קראקא היו משערים באגוז האזיל נוס, ונראה לי דאידי ואידי חד שיעורא.

לסיכום: מגודל אגוז הלז יש ראייה לרוחב אגודל הבינוני, ובמציאות הקוטר של אגוז הלז הוא כ-2 ס"מ, ואם כן יש ראייה **שהמהר"ל מפראג, ו'תוספות יו"ט' ה'אליה רבה', וה'חק יעקב',** סוברים שרוחב האגודל הוא 2 ס"מ.

208 בהערות לשו"ע הרב הנדפס מחדש בהוצאת קה"ת הערה קט"ו כתבו, שמקור דברי הרב הם, "מג"א, וא"ר, וח"י", ואין זה מדויק שהמקור של הרב הוא ה'חק יעקב', וה'אליה רבה', וה'מלבושי יו"ט' בשם המהר"ל מפראג, אבל ה'מגן אברהם' ס"ק י"ג החמיר לשער באצבע קטנה, כן כתב ה'משנה ברורה' שער הציון ס"ה.

209 לבעל ה'תוספות יו"ט', תלמיד המהר"ל מפראג.

210 שהיה אחד מגדולי הדור תלמיד המהרש"ל ומורו רבו של הב"ח.

ל. קשר גודל

בספר 'שיעור מקוה' (עמוד ל"ח) כתב: "רש"י בספר 'הפרדס' (סימן ל"ז), כתב ששיעור קשר אגודל²¹¹ הוא כשתי אצבעות,²¹² וכן כתב הש"ך (יור"ד סימן מ"ו ס"ק י"ג), בשם הראב"ן, בספר 'ערך מלין', בערך 'קשר גודל' הביא מה שכתב ה'שאלות' מלא קשר גודל באצבעים, וכתב שצריך לומר "כאצבעים", שכן כך כתב ה'תועפות ראם', דבר המסתבר מאד כידוע למי שמעיין בראשונים. ומדדתי קשר גודל של בני אדם רבים, והוא [ב]ערך 3.5 ס"מ, ומיעוטא דמיעוטא הוא 4 ס"מ. מכאן מוכח דכל אלו שכתבו כי קשר גודל הוא כ-2 אגודלים, סוברים **שרוחב האגודל הוא 2 ס"מ**,²¹³ ולכן קשר אגודל קרוב ל-2 אגודלים "עכ"ל.

ל"א. אורך הטלית קטן לבן איש חי

כתב 'הבן איש חי' (פרשת לך לך אות י"ב): "בעיר בגדאד המנהג לעשות הטלית קטן ארכו אמה ורביע באמת המדינה, שעולה האורך בזה יותר מארבעים גודלים, אך הרוחב עושים אותו $\frac{3}{4}$ אמה שעולה יותר מעשרים וארבע גודלים", ובתשובה לעיר אחרת שנדפסה בשו"ת 'רב פעלים' (ח"ב או"ח סימן ב), כתב: "הוריתי לשואל לעשות הרוחב 24 גודלים והאורך 36 גודלים"; בהערות שם הביא משו"ת 'משכיל לדוד' (ח"ב סימן ל"ט), שכתב: "האמה של צמר בבגדאד אורכה 68 ס"מ, ואמה ורביע הם 85 ס"מ שהם יותר מ-40 גודלים". - זוהי ראיה לסברתו שהאגודל שווה 2 ס"מ, וזה תואם את מה שכתב בנוגע לרביעית שהיא 27 דרהם.

ואמר לי מו"ר הגאון רבי הלל זאקס זצ"ל שהטלית קטן של החפץ חיים שהיתה בבית אמו ע"ה, היא בשיעור הגאון רבי חיים נאה.

וכן סיפר הרה"ח רבי משה ניייהויז שליט"א שמדד את הטלית קטן של כ"ק האדמו"ר

211 נפקא מינה בשיעור זה היכן לעשות את הנקב בבגד לתליית הציציות.

212 בספר 'שלמי צבור' לגאון רבי ישראל יעקב אלגזי, בדיני ציצית הביא "ממהר"י בן חביב ששיעור מלא קשר גודל הוא יותר מ-2 אצבעות, ואינו עולה ל-3 אצבעות, ובספר 'מאמר מרדכי' כתב דנשתומם על זה שהרי אנו רואים שאין מקשר גודל עד סוף הצפורן אפילו 2 אצבעות, והמוחש לא יוכחש, ומצאתי שכן הקשה בשו"ת מהר"י"ט סימן י"ט, ותיירץ ה'שלמי צבור' שמהר"י בן חביב אפשר דסבירא ליה כריא"ז וה'כלבו' שהוא קשר שני".

213 ובעמוד (קפ"ג אות כ"ב) שם, כתב לכתחילה ירחיק 4 ס"מ ויעשה הנקב בתוך הס"מ החמישי, וכן כתב בספר 'דעת תורה' למהרש"ם (סימן י"א סעיף ט) שיעור קשר גודל הוא 4 ס"מ, ולא יותר מ-4.5 ס"מ.

הבית ישראל נ"ע והיתה בשיעור הגאון רבי חיים נאה.

ל"ב. סיכום הדברים

מכל השיטות שהבאנו ברור שאורך האמה שווה 48 ס"מ, הטפח - 8 ס"מ, והאגודל - 2 ס"מ; גם 'המחדשים' המקטינים את גודל האמה סוברים בעקרון כשיטת הגאון רבי חיים נאה, שהשיעורים לא השתנו, מפני שמבריאית העולם לא השתנה היקום, ועולם כמנהגו נוהג, כפי שהוכיח בהרחבה בספר 'שיעורי תורה' בשער א בטוב טעם ודעת וכתב ראיות נפלאות מש"ס ופוסקים, וכפי שהבאנו מהמהרי"ק (שורש קע"ג). גם החזון איש שהחמיר לנהוג על-פי שיטת הצ"ח דנתקטנו הביצים, לחומרא, נהג למדוד את האמה - 48 ס"מ. אם כן מציאות זו טופחת על פני 'המחדשים' המקטינים את משקל הדרהם, החייבים ממילא להקטין את אורך האמה, והטפח, ואת רוחב האצבע, שלא על-פי המציאות, כפי דברי הגאון רבי חיים נאה, דכל השיעורים קשורים אלו באלו כטבעות בשרשרת;²¹⁴ את יסוד הדברים כתב ה'מגיד משנה' (עירובין, פרק א הלכה י"ב): אם תדע את משקל הארגניש ששוקל 32 שעורות, תדע כל השיעורים כולם. שהרי אגודל שווה 2 ס"מ ושווה לרביעית שהיא 86 גרם כמנין כוס, שיעור חלה הוא 1.666 ק"ג, ושיעור פדיון הבן הוא 96 גרם, כפי שהוכחנו בקונטרס 'מסורת משקל הדרהם'. ואם תקטין את שיעור אורך האמה ואורך הטפח, ואת רוחב האצבע כשיטת 'המחדשים', המשנים את מסורת 'שיעורי תורה' ומנהגה, [מפני שהם סוברים שמשקל הדרהם היה פחות ממשקלו לפי מסורת הפוסקים, על-פי חלק מהחוקרים], לא תמצא את ידיך ואת רגליך בבית המדרש של השיעורים בשל ההוכחות שהבאנו לעיל מהמציאות: מלידת התינוק עד סתימת הגולל בקבר!

214 מצאתי בשו"ת 'שארית יהודה' לאחי הבעל התניא סימן ל"ו תשובה שכתב לאדמו"ר הצמח צדק, על החולק על בעל התניא בשיעור מוציא רמון, וזה לשונו: "האם החולק בקי בכל אלה ישאל נא אותו אם ידע שיעור הגרים והרביעית והסלע וקומת אדם ותינוק בן ט שבכל זה שמעתי מפיו הקדוש שאחד באחד יגשו" עכ"ל, דהיינו שכל השיעורים תלויים אלו באלו.

קונטרס זה מוקדש

לעילוי נשמת אמי מורתי האשה החשובה

מרת דינה בת רבי יצחק משה שיף ע"ה הכ"מ

אשת הגה"ח מו"ה משה צבי נאה זצ"ל

מגזע תרשישים, המהרש"א, המהר"ל מפראג,

מהר"ם פדאווה, התבואות שור, הסמיכת חכמים,

החכם צבי, רבי וואלף קיצס, רבי אלימלך מליזענסק,

ועוד.

נלב"ע יום פטירת צדיקים, י' בניסן תשע"ו

ת.נ.צ.ב.ה

לעילוי נשמת

ר' יעקב בהר"ר משה יוסף פרידמן ז"ל
ורעיתו מרת אסתר רבקה בהר"ר יצחק ע"ה
הרב אפרים הכהן בן הרה"ג יצחק אריה ז"ל
ורעיתו מרת חיה שרה בת הרה"ג מאיר ע"ה

ת.נ.צ.ב.ה

לעילוי נשמת

ר' אברהם ב"ר יחזקאל ז"ל

נלב"ע ו' בסיון

ת.נ.צ.ב.ה

לעילוי נשמת

ר' נחמיה ב"ר דוד חיים ז"ל

נפטר י"ג ניסן תשע"ו

ת.נ.צ.ב.ה

לעילוי נשמת

ר' שלמה יהודה ב"ר משה ניסן ז"ל

נפטר כ' חשון תשס"ט

ת.נ.צ.ב.ה

נדבת משפחת בעקער

לעילוי נשמת

מרת יאטה בת ר' משה נחום לאסט ע"ה

ת.נ.צ.ב.ה

מוקדש להצלחת
הר"ר אברהם ב"ר יעקב ורעיתו
ברוחניות ובגשמיות
שיזכו לראות רוב נחת דקדושה
מכל יוצאי חלציהם

קונטרס זה מוקדש
להצלחת לוי בן דוד
ולכל בני משפחתו
בגשמיות וברוחניות

לעילוי נשמת

האשה החשובה מרת שושנה רייזל פוזן ע"ה
בת החבר הר"ר חיים הלוי אייזעמאן ז"ל
נלב"ע ה'תשע"ו בכסלו
ת.נ.צ.ב.ה

לעילוי נשמת

אבי מורי ר' יצחק ציון ב"ר יעקב נתנאל הכהן ז"ל - ו בתמוז תש"ג
ואמי מורתי חנה כתון בת תפחה סלחה ע"ה - ד בתשרי תשל"ג
ובניהם

יוסף חיים ב"ר יצחק ציון הכהן ז"ל - כ"ב באדר ב תשכ"ט
יעקב חי ב"ר יצחק ציון הכהן ז"ל - ט באלול תשל"ז
משה ב"ר יצחק ציון הכהן ז"ל - כ"א בשבט תשנ"ז
אהרן חיים ב"ר יצחק ציון הכהן ז"ל - כ"ד בניסן תשס"ד
אברהם ב"ר יצחק ציון הכהן ז"ל - כ"ב בתשרי תשס"ה
אליהו ב"ר יצחק ציון הכהן ז"ל - כ"ה באדר תשע"ה
סלחה בת חנה כתון ע"ה - י"ג באייר תשס"ו
פנינה בת חנה כתון ע"ה - י"ג סיון תשס"ז
רבקה בת חנה כתון ע"ה - י"ג באב תשס"ח
ולעילוי נשמת אשתו מרת שולמית בת שרה - כ"ח באדר א תשע"ו

ת.נ.צ.ב.ה

נדבת בנם הר"ר שלמה פרג הכהן הי"ו

מכון מסורת ירושלים ושיעוריה

מנחם נאה

19 HOLMFIELD AVE
NW4 2LP LONDON
nae45441@okmail.co.il

אברהם חיים נאה

השילוח 33 חיפה
0527645441

ניתן להשיג במערכת:

ספר קצות השולחן - הערות למעשה

המכיל בתוכו כחמש מאות עמודים הוראות למעשה מבית מדרשו של מורינו הגאון רבי חיים נאה זצ"ל • מכתבים ושאלות ותשובות מגדולי פוסקי זמנינו הגרש"ז אויערבאך זצ"ל • והגריש"א אלישיב זצ"ל תשובות חדשות שלא הודפסו • תשובות מגאוני קמאי מהשדי חמד ועוד.

קונטרס מסורת משקל הדרהם

קונטרס תשובת המשקל למשקל הדרהם

קונטרס גודל הגריס לשיטת אדמו"ר הזקן

קונטרס שיעור כותבת הגסה

ארון קבורה בבית שערים אורכו 192 ס"מ רוחבו 48 ס"מ, עיין עמוד 38 ועמוד 49